

Самсон і Надія
Андрій Юрійович Курков

Ретродетектив

Ранньою весною 1919 року у Самсона Колечка під час вуличного погрому козаки зарубали батька, йому самому відтяли вухо. У Києві заворушення, місто знову захоплене більшовиками, але вони майже не контролюють ситуацію. Городян грабують справжні і фальшиві червоноармійці, по околицях Києва раз по разу господарюють банди всіляких отаманів – Зеленого, Григор'єва, Струка... Вживати стає все складніше. За збігом дивних обставин – завдяки письмовому столу покійного батька – Самсона Колечка беруть на службу до міліції. Ця справа для нього абсолютно нова, проте він одразу, починає розслідувати злочини – ті, що здійснюють червоноармійці, які в нього оселилися. Розслідування Самсона призводять до абсолютно непередбачуваних наслідків...

Андрій Курков

Самсон і Надія

Присвячується Всеволоду Євгеновичу Дмитрієву, архівісту-ентузіасту, ідеалістові, який ненавидів насильство.

Дзвін шаблі, що впала на голову батька, оглушив Самсона. Краєм ока він зловив миттєвий спалах блискучого леза клинка й ступив у калюжу. Лівою рукою вже мертвий батько штовхнув його вбік, і через цей поштовх наступна шабля упала не на його рудоволосу голову, але й не мимо – відсікла праве вухо, і він побачив його, падаючи у придорожню канаву, устиг простягнути руку, зловити й затиснути в кулаці. А прямо на дорогу впав батько з розрубаною навпіл головою. І кінь припечатав його ще раз до землі підкованим копитом задньої ноги. Потім вершник шарпнув вуздечку коня та рвонув уперед, де з десяток прудконогих городян самі кинулися в канави обабіч, розуміючи, що їх чекає. За ним – ще п'ять вершників.

Але Самсон їх уже не бачив. Він лежав на схилі канавки, лівою долонею упершись в мокру землю й опутивши голову на підкладений під неї кулак правої руки. Рана на голові палала, пекла голосно і дзвінко, наче хтось навмисне над нею лупив молотом по сталевій рейці. Гаряча кров лилася по вилиці на шию, затікала за комір.

Знову закапав дощ. Самсон підвів голову. Подивився на дорогу. Побачив відкинуту підошвою до нього ногу батька. Темно-сині гудзикові англійські черевики, навіть вимазані грязюкою, мали благородний вигляд. Батько їх носив постійно і дбайливо вже шість років, із 1914-го, коли, наляканий початком війни, торговець взуттям на Хрещатику скинув ціну, справедливо вважаючи, що війна – не найкращий час для продажу модних товарів.

Він не хотів бачити мертвого батька повністю, з розрубаною головою. Саме тому позадував по канаві, не розтуляючи кулака з вухом. Вибрався на дорогу, але випростатися не зміг. Стояв худий і згорблений, не даючи собі обернутися назад. Зробив кілька кроків і спіткнувся об тіло. Обійшов, і тут знову страшенний шум звалився на його голову й шугонув до неї всередину. Він вливався розжареним оловом у відрубане вухо. Самсон притиснув кулак до кровоточивої рани, немов намагався заткнути її та перекрити гуркіт, що продирався до голови, і побіг. Побіг просто геть, хоч і туди, звідкіля вони з батьком прийшли, у бік рідної Жиллянської. Крізь гуркотняву і шум почув окремі постріли, але це його не зупинило. Самсон біг повз розгублених городян і городянок, які роззиралися на всі боки, але нікуди не йшли. І коли вже відчув, що далі не може, що сили закінчуються, зачепився поглядом за велику вивіску над дверима двоповерхового особняка: «Лікування захворювань очей. Лікар Ватрухін М. М.».

Підбіг до дверей, потягнув за клямку лівою рукою. Зачинені. Стукнув.

– Відчиніть! – закричав.

Затарабанив по них кулаками.

– Чого вам? – долинув зсередини явно старий жіночий переляканий голос.

– Мені до лікаря!

– Микола Миколайович сьогодні не приймає!

– Він мусить! Він зобов'язаний мене прийняти! – благав Самсон.

– Хто там, Тоню? – пролунав віддалений і глибокий чоловічий баритон.

– Так хтось із вулиці! – відповіла бабуся.

– Впусти!

Двері прочинилися. Старенька подивилася на закривавленого Самсона крізь щілину, потім впустила й відразу зачинила двері на замок і два засуви.

– Ой, господи! Хто це вас?

– Козаки. А де лікар?

– Ходімо!

Гладко виголений сивочолий лікар, оглянувши рану, мовчки її обробив, приклав до неї тампон із маззю та перебинтував голову.

Самсон, трохи заспокоений тишею квартири, подивився на нього з тихою вдячністю та розкрив перед ним правий кулак.

– А вухо можна якось пришити? – запитав ледве чути.

– Я вам не скажу, – сумно похитав головою лікар. – Я лікую захворювання очей. Це вас хто так?

– Не знаю, – хлопець знизав плечима. – Козаки.

– Червоне безвладдя! – сказав Ватрухін і важко зітхнув.

Він відійшов до столу, попорпавсь у верхній шухляді та, вийнявши коробочку з-під пудри, простягнув хлопцеві.

Самсон зняв кришечку, усередині було порожньо. Лікар відірвав клаптик вати і поклав на дно коробочки. Самсон опустив до неї вухо, закрив і сховав у накладну кишеню куртки-френча.

Підвів погляд на лікаря.

– У мене там батько залишився, – він важко зітхнув. – На дорозі. Зарубали.

Лікар гірко прицмокнув і хитнув головою.

– Хіба можна зараз по вулицях ходити? – Він розвів руками. – І що ж ви збираєтеся робити?

– Не знаю, треба забрати його...

– Гроші у вас є?

– У нього були, у портмоне! Ми за костюмом до кравця йшли.

– Ходімо, – Ватрухін жестом показав на двері, що вели до коридору.

Вулиці цього разу виявилися безлюдними. Десь далеко стріляли з рушниць. Над містом, яке напалося крові, ще нижче нахилилося небо, немов збиралося влягтися на ніч на його дахи та кладовища.

Коли дійшли до Німецької, де Самсона та батька наздогнали козаки, попереду побачили дві підводи та з десяток дядьків. На одну підводу вже підняли кількох убитих, але батько Самсона так і лежав на краю дороги. Тільки тепер він був босим – хтось зняв англійські гудзикові черевики.

Самсон нахилився до його тіла, намагаючись не дивитися на голову. Поліз рукою під груди, намацав у внутрішній кишені пальта портмоне. Витягнув. Його пухлість дещо збентежила та здивувала. Запхав портмоне в кишеню куртки-френча і, випроставшись, озирнувся на підводи.

– Везти треба? – запитав дядько, який тримав коня порожньої підводи за вуздечку.

– Так, треба, – кивнув Самсон. І озирнувся на лікаря.

– А який похоронний дім тут ближче? – запитав дядька лікар.

– Та до Гладбаха ближче за всіх! – відповів той. – А гроші ж є? Тільки не ці, не карбованці!

– «Керенки» є, – сказав лікар.

– Добре, – кивнув дядько. – Давайте допоможемо підняти, а то ж вимажетеся!

Самсон подивився на свої брудні штани й брудну куртку й одночасно з дядьком нахилився до тіла батька.

Вівторок 11 березня 1919 року став днем, який перекреслив його минуле життя.

2

– Пальто я б вам радив забрати, – сказав по-російськи з польським акцентом прикажчик похоронного дому. – У пальті не ховають! Там воно не зігріє. А от на ноги треба б!

Тіло батька лежало в грубо збитій труні. Голова, укрита квадратом китайського лілового шовку, здавалася цілою. Працівник похоронного дому перебинтував її, щоб стягнути розколоті половинки черепа.

– А ось ця дошка? – Самсон показав поглядом на боковину труни, що явно вже була в іншому вжитку.

– Ви знаєте, у нас же своя лісопильня під Фастовом, але тепер туди не доїхати, а якщо доїдеш, то можеш не повернутися, – сказав прикажчик. – Там, де не вистачило доброго дерева, вставили з поваленого паркану... Клієнтів занадто багато, столярів не встигають... Може, ваш батько повз цей паркан і ходив!

На зазвичай малолюдному Щекавицькому кладовищі цього разу стояв вуличний гамір. І навіть каркання сотні ворон, які вподобали крону могутнього дуба на старообрядницькій ділянці, було не в змозі цей гамір заглушити. Шум, плач, сердиті, але все ж жалобні голоси долинали з краю кладовища, з боку урвища. Самсон же перебував у самому центрі, стояв і спостерігав, як двоє дядків, знайдених прикажчиком, поглиблювали вузьку яму між старими могилами. Час від часу він відходив на кілька кроків, аби бура земля, яку викидали з ями, не впала на черевики.

– Глибше не можна! – крикнув із ями один. – Тут уже труни!

Мабуть, для підтвердження своїх слів, він ударив лопатою по дереву, яке прозвучало у

відповідь глухо та жалібно.

Самсон заглянув униз.

– А труна стане?

– Якщо убгати, то стане! – відповіли йому. – Може, трохи стиснеться!

Праворуч визирало потемніле ребро труни мами, похованої тут п'ять років тому. Вона пішла слідом за сестричкою Вірочкою, заразившись від неї хворобою легенів. Ось тепер і тато ляже поряд третім, не залишивши йому, Самсонові, місця в сімейній могилі.

Він глянув на пам'ятник – бетонне дерево з обрубаними гілками. З вирізаним написом «Колечко Віруся, Колечко Зінаїда Федорівна. Спочивайте з миром. Від батька, мами й брата».

Напис збентежив Самсона.

Дядьки опустили труну на мотузках. Вузька його частина легко стала на дно могили, верхня ж застрягла на два фути вище.

Дядьки лопатами підтесати буру землю в тісному місці, і верхня частина труни опустилася на кілька вершків униз.

– Далі зараз не піде, – похитав головою дядько. – Але потім воно осяде! Воно завжди так! Завжди осідає!

Самсон кивнув. І відчув, як сповзає пов'язка. Знайшов на дотик вузлик бинта над відрубаним вухом, розв'язав, підтягнув і пов'язав кінчики заново.

– Болить? – співчутливо запитав один із дядьків.

– Ні, – відповів Самсон. – Тільки ние.

– Воно завжди так! – сказав дядько і з виглядом усезнавчого мудреця закивав непокритою головою. Потім дістав із кишені ватяної куртки пом'яту картату кепку і покрит нею голову.

Отримавши розрахунок, дядьки пішли до підводи. Самсон залишився сам. І тут із-за хмар визирнуло сонце, і під його променями немов притихло все на кладовищі. Ворони замовкли. І з боку урвища ніхто не шумів і не плакав. Усе причаїлось і затримало подих. Усе, крім прохолодного березневого вітру.

Бурі плями землі на старому зашкарублому снігу навколо свіжої могили здалися Самсону

плямами крові.

Добротне, але брудне батьківське пальто, відмивши комір й утеплені ватином плечі, він повісив у лівій половині шафи, у правій висів одяг мами та її улюблений кожушок із сірої лисиці.

Зайшов до кабінету батька. У цю маленьку, але затишну кімнатку з одним вікном, що виходить на вулицю, він заглядав рідко. Письмовий стіл батько тримав у німецькому порядку. По праву руку на краю стільниці лежав абакус[1 - Абакус – рахівниця.], подарований господарем торгової фірми, де батько працював рахівником до самого її закриття рік тому. Боковинки горіхової рами абакуса були інкрустовані вставками зі слонової кістки. Самі лічильні кісточки теж були благородними, з кісток «морського звіра», як любляв казати батько.

По ліву руку на столі зазвичай лежали картонні теки на зав'язках із документами. Але коли торгова фірма закрилася, ці теки перекочували на підлогу. Викидати їх батько не поспішав, говорив, що життя неможливе без повітря, води й торгівлі, а тому думав, що й торгова фірма може знову відкритись, як тільки «незадоволені стануть задоволеними».

На стіні ліворуч і на стіні праворуч висіло на вбитих цвяхах іще три десятки рахівниць – ціла колекція. Раніше Самсону вони здавались однаковими, але тепер, коли він залишився в квартирі сам і зміг до них придивитися, то дуже швидко побачив відмінність і форм, і відтінків, і кольору лічильних кісточок. Дивно й нерозумно на прикрашених абакусами стінах виглядали кілька фотографій у дерев'яних рамках. Дідусь із бабусею, батько з матір'ю, він, Самсон, із сестрою Вірою маленькі в матросках...

Самсон підійшов ближче до своєї фотографії з сестричкою. Рука потягнулася до абакуса, що висів під нею.

Він із силою штовхнув кісточку ліворуч на вільний край залізної спиці.

– Віра! – сказав він сумно. Потім штовхнув туди ж наступну і мовив: – Мама! – А відправивши за ними слідом третю, уже зовсім притишеним голосом сказав: – Батько!..

Потім трохи відділив четверту кісточку від решти в ряду й повозив її пальцем по спиці ліворуч-праворуч.

Гмикнув і відійшов. Сів за батьківський стіл. Висунув верхню ліву шухляду. Узяв до рук їхній сімейний паспорт. На фотографії вони були вчотирьох. Дата видачі – 13 лютого 1913 року. Тато його оформив, мріючи про сімейну поїздку до Австро-Угорщини на води. Тепер ні Австро-Угорщини, ні Російської імперії, ні тата. Тільки паспорт.

Самсон закрив сіру книжечку, поклав туди, звідки взяв. А поряд із нею – коробочку з-під

пудри зі своїм вухом. І тут доторкнувся до правої скроні, помацав рану під бинтом. Вона дійсно ніла, але не боліла.

Клацнув пальцями біля рани, і здалося йому клацання гучним і дзвінким.

«Добре, що ще чую», – подумав.

3

На дев'ятий день після вбивства батька подивився Самсон на себе в дзеркало, на запалі очі, на запалі щоки, на брудний розкошланий бинт.

Дні пронеслися, як дощова вода Володимирським узвозом, – шумно й під ногами. Тільки на вулицю Самсон не виходив, а визирав із вікна батьківського кабінету або з вікон вітальні. Вікна його спальні, як і вікна спальень сестри Вірочки та батьків, виходили на подвір'я, на ще голі гілки старого клена. Спальні Вірочки тепер ніби не існувало. Її двері були повністю закриті буфетом. Двері до спальні батьків Самсон «сховав» два дні тому. Тепер вони були за пересунутою шафою. У цих закритих від стороннього світу кімнатах ховався біль утрат. І від цього Самсонові ставало трохи легше думати про своїх покійних батьків і сестричку.

Дощ змінювався мокрим снігом, хлюпання ніг по калюжах раз у раз заглушалося цоканням підків по бруківці, а іноді й шум мотора налітав, як вітер, і тоді все в ньому тонуло, але не надовго.

Виївши тарілку вчорашнього вівсяного киселю, уже набридлого за останні дні, Самсон вичистив у коридорі щіткою з батьківського пальта висохлий бруд та надяг його на себе. Знову в дзеркало глянув. Ні, і пальто не робило його схожим на батька, у якого мудрість і самовпевненість світилися на обличчі водночас із добродушністю, що вічно була присутньою в погляді карих очей. Пальто своєю солідною поважністю просто підкреслювало суперечність між ним і переляканою, неголеною фізіономією Самсона.

Сховав він вичищене пальто в шафу, але думки про батька, що справедливо обсіли його на дев'ятий день, вимагали якихось дій. Їхати на Щекавицьке кладовище на могилу? Ні, це

Самсон відразу з голови викинув. Далеко й небезпечно. Навіть якщо вибудувати вздовж усього маршруту червоноармійців із гвинтівками, усе одно небезпечно! Хто їх знає, що в них на думці та в кому вони раптом ворога побачать? Адже можуть і в ньому побачити й вистрілити! До церкви піти та свічку поставити? Це, звичайно, можна було б, але ні батько, ні він сам особливо побожними не були. Тільки мати ходила на святкові служби, та й то соромилася про це оголошувати або розповідати.

Дістав Самсон батьківське портмоне, присів за його письмовий стіл, слухаючи звуки Жилинської вулиці, що долітали крізь шибки. Витягнув «керенки» та «думки», перерахував. Три візитні картки, книжечка члена Київського товариства правильного полювання, багаторазово складена розписка кравця про отримання всієї суми оплати за тканину та за пошиття костюма з підтвердженням правильності всіх знятих для цього мірок, кілька гербових марок для проплати різних мит і зборів шляхом приклеювання, вирізана по овалу фотографія мами...

Напередодні ввечері вдова двірника постукала йому в двері та повідомила, що в парадному сусіднього будинку селянка продає молоко й масло. Він устиг у темряві збігати й купити півфунта масла та літр молока. І коли рипнула під його ногою нижня приступка дерев'яних сходів, якраз перед дверима двірницької квартирки, та сама вдова, жінка років сорока п'яти, що полюбляла носити на голові непримітні дешеві хустки, покликала його зайти до себе на кухню. Запах там стояв страшний і соковитий – ніби годинами хтось цибулю смажив. Але, не скаржачись, Самсон прийняв запрошення присісти до столика й випити з нею чаю.

– Ти ж тепер сирітка, – сказала вона з жалем і ніби запитуючи. – А воно так не можна довго! Згубно!

– А що ж робити? – запитав Самсон просто для продовження її словесної участі в обговоренні ситуації, в якій завдяки долі опинився.

– Одружуватися, – твердо порадила вона. – Одруження сирітство проганяє. І з харчуванням тоді налагодиться! – Вона подивилася на його обличчя критично. Мабуть, неголеність і запалість щік викликали у неї такий погляд. – Якщо пощастить із дружиною, то й страждання твої припиняться...

– Молодий я ще, – подумавши, сказав їй Самсон. – Рано мені.

– Чого рано? – не погодилася вона. – Мені он чотирнадцять було, коли заміж вийшла!

Допив Самсон чай, підвівся, прихопивши з колін пляшку молока та пакет з маслом. Подякував сусідці.

– Якщо у мене хто на прикметі з'явиться, я тобі скажу! – пообіцяла на прощання вдова і

зачинила за ним двері.

Молоко та пляшка з олією тепер стояли всередині вікна, на одну шибку ближче до вулиці. Холодні кахляні грубки просили дров. Але Самсонові здавалося, що в повітрі квартири ще витає тепло минулої топки. Перед сном він пів оберемка дров спалив у тій грубці, що і вітальню, і спальню гріла. У батьківському кабінеті, звичайно, колючий холод стояв, але все одно не такий, який бував узимку в ті дні, коли залишалися вони з батьком узагалі без дров. Але якось же перезимували. А наприкінці зими раптом виявилось, що хтось у їхньому підвалі величезну кількість дров сховав. Видно, крадених. Сховав і пропав. Так що тепер будинок міг жити в теплі. Але сонце вже на весну повернуло. До теперішнього природного тепла залишалося чекати недовго.

Коли посіріло за вікном і час сутінків наблизився, вдягнув Самсон свою гімназичну шинель і, опустивши в її кишеню розписку від кравця із зазначенням його адреси на Німецькій вулиці, вийшов із дому.

Люди по вулиці ходили обережно й намагалися не ловити гав, ніби боялися побачити щось неприємне. На ходу нагадала про себе перев'язана рана. Поправивши бинт і перезав'язавши його заново, продовжив Самсон той самий шлях, який виявився для батька останнім. Зупинився на місці його загибелі, на канавку подивився, на край дороги. Згадав, як сюди з лікарем приходив. Загуло в голові, немов кров піднялася в його думки. І стали вони важкими, малорухливими та з присмаком крові, і немов старалися цією малорухливістю та вагою охопити його. Тому пішов звідти Самсон рішучим кроком далі, звернув на Німецьку і вже біля будинку кравця зупинився перед вивіскою «Кравець Сивокінь. Костюми. Візитки. Фраки».

У вікні майстерні горіло неяскраве світло. Найяскравішим воно було у двох вікнах на другому поверсі особнячка. Самсон гучно стукнув по дверях і став чекати.

Кравець, якого Самсон тільки кілька разів і бачив у своєму житті, прочинив двері й запитав, не привітавшись: – Що вам у позаурочний час?

Самсон назвався, просунув розписку через двері, яку ланцюжок ширше, ніж на кулак, не розкривав.

Кравець впустив Самсона, вислухав його, покивав співчутливо.

– Ви ж дрібніші за вашого батечка будете, – сказав і зітхнув. – Я, звичайно, можу його на вас перешити... Але зараз якось недоречно. Руки дрижати почали. Почекати треба. Хочете, можете забрати! Або можете поки що тут залишити, якщо боїтеся по вечірній вулиці нести?

– Я заберу, – сказав Самсон.

Ще було не зовсім темно і страшно, коли він ішов назад. Назустріч йому навіть вийшли дві дівчини, акуратно в усе темне одягнені. І почув він занадто чітко, як одна одній прошепотіла: – Дивись, який гарний брюнетик! Поранений, як герой!

Зупинився він, провів їх поглядом. Знову бинт поправив, аби не сповзав. Подумав іще, що в темряві такий ніхто й не побачить, що пов'язка його стара та брудна.

Паперовий пакет із костюмом, стягнутий мотузкою, він ніс під рукою і намагався сильніше до тіла притискати, щоб не звертати на себе уваги перехожих.

Удома, не розгортаючи, опустил пакет на дно лівої половини шафи, під батьківське пальто.

Свое гімназичне пальто поверх ковдри постелив і спати ліг у теплій спідній сорочці та підштаниках. Лежав, чекав, коли тіло зігріється, але заснути ніяк не міг. А тут іще почав йому ввижатися шорсткий звук, ніби миша щось паперове або картонне гризе. Він підвівся, засвітив газову лампу й у всі кутки своєї кімнати зазірнув, не виявляючи при цьому джерела нав'язливого шарудіння. Але дивним чином звук цей супроводжував його й під час пошуків невидимої миші. Хоча зазвичай мишки замовкали й зникали, як тільки він починав їх шукати. Зупинившись, він зрозумів, що все ще чує цей шум. Але зрозуміло вже йому стало, що не звідси, не з його кімнати звук чується. Вийшов у коридор і почув шарудіння голосніше та чіткіше. І долинали воно ніби з батьківського кабінету, хоча важкі горіхові двері мали тримати всі звуки цієї кімнатки в таємниці від тих, хто в ній не перебуває!

Зайшов Самсон до кабінету. Ще голосніше настирливий звук почув – з боку письмового столу. Підійшов, різко висунув верхню ліву шухляду – і все, пропав звук. Шмигнула миша вглиб і далі кудись. У світлі газової лампи побачив Самсон коробочку з-під пудри з прогризеною у верхньому кутку діркою. У дірку цю можна було вже й палець просунути.

Узяв він коробочку в руку, кришечку з неї зняв. Побачив своє вухо із запеченою кров'ю по краю порізу. Вухо здавалося живим, зовсім не всохлим. Здивувався Самсон, доторкнувся пальцем до нього. І немов одночасно відчув цей дотик і пальцем, і вухом. Помацав тоді він своє ліве вухо пальцем. І те ж саме відчуття у нього виникло.

Збентежений і сонний, Самсон закрив коробочку, пройшов із нею і з лампою на кухню, знайшов круглу бляшанку від французьких льодяників, сховав у неї коробочку з вухом і забрав із собою в спальню. Відчув, як бажання сну перемагає холод в його тілі.

Микола Миколайович Ватрухін, здавалося, ніскільки не здивувався, побачивши перед собою Самсона.

– Ну, давайте-но подивимося ваше вухо! Проходьте! – запросив він хлопця до кабінету, кивнувши прислузі, що визирала з-за спини візитера.

Знявши брудну пов'язку з його голови і гидливо кинувши її в кошик для сміття, він нахилився до оголеного вушного отвору.

Самсон зауважив, що в руках лікаря з'явилася лупа на перламутровій ручці.

– Так-так-так, – закивав задумливо Ватрухін. – Заживає як на студенті! – мовив повагом він, немов сам здивувався цьому відкриттю. – Тепер уже можна без бинта. Я маззю оброблю, а там...

– А можна ще разок забинтувати? – попросив Самсон.

– Чому ж не можна, можна! Але ж необов'язково! Тепер треба, щоб рана дихала!

– Таж сиро й холодно! – розгублено мовив Самсон. – Ну, і якщо по правді, боюся я без вуха по вулиці ходити. Це ж на очах у всіх!

– Гаразд, гаразд, – лікар махнув рукою. – Не подумайте, що мені бинта на вас шкода! Хоч тепер і не купиш! Старими запасами живу! А слух як? Давайте-но гляну, хоч і не фахівець!

Перед тим як забинтувати наново голову, лікар з силою обома руками повернув її оголеним вушним отвором до вікна.

– Видимих пошкоджень немає. Чуєте ж добре?

Самсон зітхнув:

– Іноді здається, що занадто добре! Навіть заснути важко!

– Ну це, братику, тому, що тепер у вас слух цим вушним отвором всеспрямований, а не такий, як лівим! Вуха ж нам дано не тільки для того, щоб чути, а перш за все, щоб прислухатися! Спрямований слух – він виділяє з шумів життя те, що нам треба, а всеспрямований – засмічує увагу. Втямили?

Самсон кивнув.

– У домі хтось є, хто може наново перев'язати?

Хлопець похитав головою.

– Ну в усякому разі завжди можете до перукаря з бинтом прийти, вони вміють! І я б радив раз на два дні цей бинт прати! Тоді на кілька тижнів вистачить!

– А можна вас про очі запитати? – наважився Самсон.

– Ну чого ж, запитуйте!

– Мені деякі предмети тепер червонішими ніж зазвичай бачаться... Я ось і на свічку, що горить у церкві, дивився. Знаю, що в неї вогонь жовтуватий, а бачу червоний!

Знову в руках у лікаря збільшувальне скло з'явилося.

– Давайте-но у вікно подивіться!

Вступився Самсон у немите вікно, на яке зовні мокрі сніжинки осідали й відразу ж униз повзли, за собою сірий брудний слід тягнучи.

– А очі не щипають? – поцікавився лікар.

– Щипають трохи.

– Плями якісь у вас на сітківці... Червонуватий бруд... Зараз промиємо!

Відійшов він до медичної металевої шафи з білими емальованими ребрами. Цокнули дверцята.

– Тепер у стелю дивіться! – наказав Самсону.

Задер хлопець голову. Широко очі розплющив.

– Ой господи! – видихнув несподівано лікар.

– Що там? – перелякався Самсон.

– Це ж, напевно, кров батька вашого в очі потрапила! І ось частинка мозку присохла до рогівки. Зараз відмочимо.

Закапав лікар в очі хлопцеві краплі.

– Сидіть поки що так, нехай очі ванну приймуть!

Назад додому брів Самсон повільними кроками, під ноги собі дивлячись.

– У жодному разі очі під сніг не підставляйте! – якнайсуворіше напучував його лікар. – Умивайте їх теплою водою разів п'ять на день! Сьогодні вівторок, у п'ятницю знову прийдете! Будемо вашу рогівку чистити!

За спиною задзвеніли об бруківку підкови коня, який поспішав. Самсон, злякавшись, кинувся до найближчого будинку. На ходу озирнувся, побачив червоноармійця, який напружено вдивлявся вперед за рухом коня. Цокіт тепер віддалявся, і хтось іще відскочив із дороги, поступаючись нею збройному кінному стражникові нової влади.

Думка про нову владу викликала в Самсона гірку посмішку. Коли була одна влада, нехай і стара, життя здавалося непривабливим, зрозумілим і звичним. І так само звично було її лаяти, хоча при ній навіть і після початку Світової війни якось і труднощі, у порівнянні з тим, що сталося потім, були не труднощами, а так, незручностями. Ну а потім стара царська влада обвалилась, і на її місце прийшло багато дрібних і лютих, що змінювали одна одну зі стріляниною та з ненавистю. Тільки за часів німецького гарнізону та невидимого гетьмана життя начебто стало знову безпечнішим і тихішим, але й це затишшя завершилося страшними «звірячими» вибухами та пожежами, що залишили сотні трупів киян і тисячі калік та бездомних.

Тоді, у червні 1918-го повітря Києва осідало на язиці та крутило в носі запахом згорілого пороху. Тепер при кожному натяку на відлигу від заледенілих заметів зі сміття та снігу, що громадилися по кутках житлових будинків, несло теплим перегноем, немов наближення весни насамперед відчував саме кінський гній, щедро доданий до сміттєвих заметів дерев'яними лопатами двірників. Його немов укладали у фундамент кучугур, що розширювалися, і тому він завжди був поруч, ближче до перехожого люду, ніж сміття ранньої зими, яке тепер лежало десь у холодній глибині цих чорних мерзлих київських Аппалачів і Кордильєр.

Щойно заскрипіла перша нижня приступка дерев'яних сходів, як відчинилися двері в двірницьку квартиру. Вдова двірника поманила рукою Самсона до свого ніколи не

провітрюваного царства соковитих, важких запахів.

– До тебе червоноармійці приходили, – сказала вона. – Контрибуцію вимагати хотіли. Я їм сказала, що ти сирота! Це їм сподобалося, але вони все одно повернулись. У них тепер увесь список мешканців. Виселити тебе хочуть.

– Як? Чого це?

– Ну вони ж за справедливість! Кожному по кутку має бути, а не по квартирі! А ще вони запитували про музикантів у родині... Музичні інструменти реквізують. Самі хочуть музику грати.

– Скрипка в нас була, – згадав Самсон. – Можна й віддати, тільки батько і вмів на ній!

– Так я тебе не для того покликала! Ти про одруження подумав?

Хлопець здивовано глянув у вічі вдові.

– Ні, – зізнався він.

– У мене на прикметі є одна! З освічених, але така, що все вміє! І квартиру захистить, аби не виселили!

– Як вона захистить? – не повірив Самсон.

– Їй пальця в рот не клади, вона і м'якою, як масло, може бути, і твердою, як чавун! Ти б подивився! Тобі б така дружина все одно що гвинтівка була б! Таких навіть солдати бояться! Ти знаєш що, заглянь сьогодні ввечері на оселедець! Я і її покличу, сам придивишся!

Спонтелечений Самсон піднявся до себе. Не розуваючись і не знімаючи гімназичного пальта, пройшовся по квартирі, у якій дійсно тепер було і холодно, і самотньо. Зупинившись перед трьома березовими полінами біля лівої грубки, важко зітхнув. Треба спустатися в підвал по дрова – від трьох полін тільки чавунні дверцята грубки нагріються, а щоб сама кахляна її стінка теплою стала, полін десять треба!

Зупинився погляд його на бляшанці з-під монпансьє, всередині якої коробочка з-під пудри від мишачих зубів сховалася. Взяв, відніс назад у батьківський кабінет. У шухляду столу опустил. Немає ще таких мишей, які могли б бляшанку прогризти!

Поміняв гімназичне пальто на стару ватяну батьківську куртку й вирушив до підвалу по дрова.

У двері грубо постукали, коли вже чимдуж тріщали березові поліна у грубці, у тій, що і вітальню гріла, і спальню його. А після грубого стукоту відразу другий, чемний і запитливий стукіт у двері почувся.

На порозі Самсон побачив двох червоноармійців різного зросту, але приблизно одного віку в пом'ятих, ніби більшого, ніж треба, розміру шинелях. Поруч збоку – вдова двірника. Зрозумів він, що перший грубий стукіт по дверях від них був, а другий, чемний, – від неї. Мабуть, показала, як по-міському в двері стукати треба.

– Це інші, – сказала вона Самсону, киваючи на червоноармійців, які витріщилися на нього водночас і вороже, і зніяковіло. – Я їм сказала, що у вас швейної машинки немає, а вони не вірять! Покажіть їм!

– А нащо вам машинка? – здивувався Самсон і про всяк випадок на їхні руки, що з широких рукавів шинелі визирають, подивився. Пальці в обох були селянські, не тонкі, як у музикантів або у кравців.

– А нам наказано, – відповів на це той, що вищий, намагаючись своєму голосу грубості надати. Був він, може, одного віку з Самсоном.

– Заходьте, дивіться, – знизав плечима Самсон. – У нас удома ніхто не шив!

Зайшли червоноармійці в коридор, у вітальню, озираючись на всі боки з побоюванням.

– А там? – запитав той, що нижчий, зупинившись перед дверима до батьківського кабінету.

І, не чекаючи дозволу, заглянув усередину.

– А навіщо всю стіну цими обвішали? – обернувся він до Самсона.

– Для краси, – просто так відповів той. – Батько рахувати любив...

– А сам він де?

– Убили недавно.

– На вулиці?

– На вулиці, – підтвердив Самсон. І зрозумів, що тепер обидва червоноармійці на його перебинтовану голову втупилися.

– А тебе що, поранило? – запитав короткий.

Самсон мовчки кивнув.

– Ось тут тепло, дивись! – відволік його довший, долоню на кахляну стінку грубки поклавши.

– Ну чого грієтеся! – закричала на них з коридору біля входу до вітальні вдова двірника. – Швейної машинки немає, побачили? Ось і йдіть!

– Чого ти така зла? – Короткий стягнув з плеча гвинтівку. – Я ось щас влуплю тобі проміж очей, тоді подивимося!

В очах вдови промайнуло побоювання – це Самсон помітив. Але на обличчі жоден мускул не здригнувся.

– Я тобі влуплю! Я твого комісара квасом пригощала! Ось скажу йому!

Закинув короткий гвинтівку назад на плече.

А довгий простягнув руку і пройшовся пальцями по рукаву стьобаної ватяної куртки, яку Самсон після того, як за дровами спускався, не зняв ще.

– А від батька спіднього нічого не залишилося? Може, підштаники які? – запитав він. – Зима ж бо у вас затяжна, не те що в нас!

– А ви звідки? – поцікавився Самсон.

– Мелітополь.

Поспішив Самсон до своєї спальні, відчинив скриню, що в кутку правому стояла, узяв одну пару власних підштаників і виніс червоноармійцю. Помітив, як короткий на довгого з заздрістю подивився і якимось недобре слину ковтнув.

– Ідіть-ідіть, – почала квапити їх вдова двірника. – Тільки відзначте в себе, що в цій квартирі немає ніякого швейного інвентарю...

Вийшли вони не попрощавшись, а сама вдова затрималася на мить. Про своє запрошення на вечірній оселедець нагадала.

За годину до оселедця в Самсона виник романтичний настрій. Хлопець перейнявся питанням, яке вже два роки його не хвилювало: який він матиме вигляд? Сорочку білу знайшов відразу. Гімназичні штани змусили його понервуватися, тому що виявилися не в шафі, а в полотняному мішку всередині скрині разом із літніми сандалями. Раніше він міг носити їх без ременя, але тепер вони спадали. Ремінь також знайшовся на дні скрині з його речами, але був він без пряжки. Попорпавшись іще, виявив Самсон і стару шкільну бронзову пряжку з двома розбіжними лавровими гілками та великою літерою «Ш» на тлі віяла з пер для каліграфії. Одягнувшись, приміряв куртку-френч і вже тоді заспокоївся, дивлячись у дзеркало та вважаючи себе з перебинтованою головою героїськи привабливим.

Перед тим, як спускатися до вдови, виголив до блиску щоки небезпечною бритвою, поприскав квітковим одеколоном від Брокера й відразу ж пошкодував. Зайва виголеність видавала в ньому більше жертву, ніж героя. А запах буржуазного одеколону ця дівчина могла сприйняти як його слабкість чи, що навіть гірше, як протест проти запахів нового життя. Змивши одеколон мильною водою, Самсон витерся холодним, пропахлим вогкістю рушником.

Повітря на кухні у вдови виявилось цього вечора ще більш насиченим, ніж звичайно. Поруч на керогазі кипіла каструлька, у яку можна було не заглядати, бо саме вона й наповнювала всю кухню теплим ароматом картоплі. На круглому столі, накритому білою лляною скатертиною, красувалися три різні тарілки з одного сервізу: десертна, закусочна та обідня, біля кожної лежало по грубуватій, пролетарського вигляду виделці. У центрі на однаковій відстані від усіх тарілок стояла порцелянова курка-масельничка.

– Надії ще немає, але вона обіцяла! – повідомила вдова, посадивши гостя за стіл.

«Красиве ім'я», – подумав Самсон.

– Ти вибач, я їх до тебе вести не хотіла, зазвичай вилають і йдуть собі! А тут: ні, ми повинні самі перевірити! Я їм кажу: ми ж із вами той, одного поля ягода! Ви що, мені не вірите! А вони все одно!..

– Та нічого, нічого! – спробував заспокоїти її Самсон.

– І ти наступного разу не давай, чого просять! А то ж придуть ті, кому не можна відмовити, а ти вже все повіддавав тим, кому можна було не давати! Весь у свого татуса, царство йому небесне!

Гучний стукіт відвернув увагу вдови та надав її рухам легкості. Вона випурхнула з-за столу. Рипнули двері.

– Ой, Надійка! Чудово, що прийшла! Проходь!

У кухню під стукіт дерев'яних черевичків по дерев'яній-таки підлозі увійшла дівчина надмірно атлетичної зовнішності – висока, круглолиця, в тілі, але не товста, у чорному овечому кошуку, застебнутому з натяжкою, через що кошушок здавався настовбурченим, у довгій, нижче колін, строгій спідниці.

Перед тим, як сісти на запропонований вдовою стілець, вона розстебнула гудзики кошука і стала схожа на квітку – під кошуком, який різко розкрився, виявилась яскраво-бордова плюшева блузка, застебнута під саму шию. Надія розв'язала на голові сіру орєнбурзьку хустку, розстебнула верхній гудзик блузки й тільки потім сіла, приязно подивившись на всміхненого Самсона.

– Надя, – простягнула вона йому над столом руку.

– Самсон, – відрекомендувався хлопець, відчувши її міцне рукостискання і подивившись їй у зелені очі привітно й трохи жалібно.

– У вас так смачно пахне, – обернулася дівчина на господиню, що стояла над кєрогазом.

– Зараз, Надійко, зараз усе буде готово! Давай тарілку!

Три грубо очищені картоплини, над якими здіймалася пара, опустилися на обідню тарілку Наді. Три інші потрапили на закусочну тарілку Самсона. Собі – на десертну – вдова поклала дві. Потім, уже сівши, зняла з курки-масельнички кришку-спинку і з гордістю обвєла поглядом гостей. Там лежав порізаний великими шматками нечищений оселедець, прикрашений якимись зеленими листочками.

– Ой, де ви взяли салат? – здивувалася Надія.

– Це не салат, це листя герані! Для краси, – голос вдови став перепрошувальним. – Їсти не треба. Воно гірке.

Вона сама пальцями зняла з оселедця листя та віднесла його до підвіконня, кинула в горщик із геранню.

– По чарочці вип’єте? – запитала послужливо.

– Якщо не кисле, – кивнула Надія.

– Не кисле, – всміхнулася господиня. – Гірке.

Перші хвилин п’ять трапези промайнули в тиші, але потім розмова сама потекла, відштовхнувшись від вуличного холоду й оселедця та піднявшись поступово вище проблем побуту й харчування.

– Дуже важко з новими службовцями, – скаржилася Надія. – Вони приходять, говорять, що все вміють, а потім виявляється, що вони погрітися прийшли! А самі навіть писати грамотно не можуть!

– А що, у вас на роботі добре топлять? – пожвавився Самсон.

– Досить добре! Але опалювач жаліється, каже, що майже кожен намагається дрова вкрасти, хоч одне поліно, але під пальто сховати! Я вже іноді й сама всіх на виході перевіряю! Кажу їм: соромно у самих себе красти!

– Ну, нам іще пощастило, – зітхнув Самсон. – У нас у підвалі запас березових з часів директорії залишився. Ніби як вони самі десь дрова забрали, а підвал у нас для дров реквізували! Але підвал все одно під нами залишився! І дрова залишилися, а директорії вже немає!

Вдова кинула на Самсона колючий незадоволений погляд, і він зрозумів, що бовкнув не подумавши.

– Вони все одно, звичайно, уже закінчуються, – вирішив він завершити тему. – А де потім дрова брати – не розумію!

– Дрова – це колишній ліс, у лісі їх і потрібно брати, – знизала плечима Надія. – А ви, Самсоне, чим займаєтеся?

– Та ось, нещастя, що звалилися на нас, переживаю, – почав було відповідати він і тут же ще один колючий погляд удови на собі зловив. – Батька вбили, та й мені дісталося...

– Бандити? – запитала дівчина.

– Козаки на конях... Просто на дорозі! Шаблями людей рубали ні за що!

– Слабо у нас із порядком, – закивала головою вдова.

– Так, – погодилася дівчина. – Це через минуле безвладдя, здичавів народ... Як тільки влада зміцниться і зуби покаже, такого більше не буде! А за професією ви хто, Самсоне?

– В університеті електричні машини вивчав. А ви, Надіє?

– Аптекарська справа, але тепер в губстатбюро, статистику збираю.

– Цікаво?

– Робота не повинна бути цікавою! – Голос дівчини раптом став прохолодним. – Робота повинна бути важливою і потрібною для суспільства!

– Мені подобається ваша рішучість, – відважився Самсон на комплімент і відразу спіймав на собі схвальний погляд удови.

Надія почервоніла. Помацала рукою своє коротко обрізане каштанове волосся, перевірила пальцем рівність чубчика, від краю якого до густих брів залишалося близько сантиметра.

– Я намагаюся показувати приклад майбутньої людини, – мовила вона м'яко. – Майбутня людина має бути рішучою, працьовитою і доброю. Батьки мої хоч і з колишнього життя, а зі мною згодні!

– А де ви живете в Києві? – запитав Самсон.

– На Подолі. А працюю тут ось неподалік, через кілька будинків.

– І що, кожного дня пішки на роботу й назад?

– Іноді пішки, іноді на трамваї.

– Надійко, переселялися б ви до нас у будинок, – заговорила вдова. – Он Самсон тепер сам залишився. Він вам з радістю однією кімнатою поступиться!

– Та в мене зарплата не така, щоб кімнату знімати. – У голосі дівчини почувся жаль.

– А ви безкоштовно селіться! – запропонував Самсон. – Вважайте, що для потреб роботи ви цю кімнату реквізували!

– Для реквізиції треба, щоб документ начальство підготувало, – цілком серйозно мовила Надія.

– Це я пожартував, буцімто жартівлива реквізиція!

– Ну, знаєте, Самсоне! – вона зітхнула. – Повертатися з роботи додому в темряві – це вам не жарт!

Самсон вибачився, ще раз повторив своє запрошення, яке, що правда, спочатку вдова зробила.

Поки пили чай, за вікном вистрілили і з криком кудись побігли невідомі.

– Піду я вже, – занервувалася після цього шуму Надія.

– Залишайтеся, – попросив її Самсон.

– Ні, піду! Інакше мама всю ніч не спатиме!

Вона підвелася, застебнула кожушок, пов'язала теплу хустку на голову.

Вдова запитально втупилася в Самсона. Він підхопився.

– Я вас проведу! – сказав твердо, по-військовому.

– Дякую! – погодилася дівчина.

– Ви тільки хвилинку зачекайте, я переодягнуся в тепле! – попросив він.

6

Нічний Київ, яким він повертався додому з Подолу, нескінченно вразив і налякав Самсона. Якщо, проводжаючи та слухаючи на ходу Надію, він легко жартував і навіть побіг по Хрещатику за трамваем, що віз замість пасажирів якісь мішки з червоноармійською охороною, пообіцявши Надії зупинити його та переконати трамвайника та солдатів довести їх хоча б до Думської площі, то легкість змінив страх, як тільки за дівчиною зачинилися зелені парадні двері двоповерхового будинку на Набережно-Микільській. Ще до Олександрівської площі він дійшов спокійно безлюдними, страшними своєю раптовою

порожнечою вулицями. А як тільки ступив на Олександрівську, то над головою пролунав рушничний залп, і Самсона пригнуло до бруківки так, що він мало руками її не торкнувся. Визначити, звідки цей залп донісся, Самсону не вдалося. Згадав він слова лікаря Ватрухіна про те, що вушна раковина, звільнена від вуха, усі шуми без розбору та напрямку в голову приносить. Зрозумів принаймні, що залп звідкись із правого боку донісся. Змусив себе випростати спину та прискорити крок, аби швидше відкритий простір площі перетнути.

І тут, якраз ліворуч, зі сторони, чутної тепер краще й тихіше, задзвенів, наближаючись, трамвай. Час для трамваїв був уже пізній, так що їхати він міг тільки в трамвайні гаражі. Зупинившись під деревом, злившись у темряві з його стовбуром, Самсон дивився на вагон, який наближався. Дивився та дивувався, розуміючи, що іде він не порожній, а везе людей, і люди ці якось занадто однакові – червоноармійці. Не затримуючись на зупинці, поїхав трамвай далі на Межигірську, зникнувши за темним громадям двоповерхових і триповерхових будівель.

Самсон, переcheкавши хвилину, поспішив до лівого боку Гостинного двору, а звідти – вгору по Андріївському узвозу.

І тут, на Андріївському, чекало його ще одне потрясіння, тому що спочатку почулися короткі та злі перекикування чоловічих голосів. Він зупинився і сховався за ріг одноповерхового будиночка з темними вікнами. Звідти вже побачив, як відчинилися двері будинку по той бік узвозу та трохи вище і як із них червоноармійці винесли якісь меблі. А слідом за ними вискочив чоловік у піжамах й почав хапати одного з солдатів за рукав. Другий солдат зняв з плеча гвинтівку й проткнув чоловіка в піжамах багнетом наскрізь. Той спочатку осів, а потім упав обличчям униз на бруківку. Форкнув кінь. «Навантажуй!» – крикнув хтось, і кінь витяг під світло неясного ліхтаря віз, на нього почали солдати закидати стільці, а потім підняли й ніжками догори опустили обідній стіл невеликих розмірів, напевно, на чотирьох персон.

Двері так і залишилися відчиненими. Візник шмагонував коня, розвернув його мордою вгору, у бік церкви Андрія Первозванного. Повільно потягнув той поклажу, а червоноармійці – було їх, може, четверо – почали заплигувати, щоб теж на возі піднятися. Візник спробував їх зупинити окриками, але швидко замовк, отримавши у відповідь обіцянку допомогти йому з життям розлучитися.

Коли віз зник за плавним поворотом узвозу, Самсон підбіг до чоловіка в піжамах. Той уже не дихав. Тоді Самсон заглянув в інші відчинені двері, крикнув: «Є хто?» і, не дочекавшись відповіді, пройшов у під'їзд, ступив в інші відчинені двері. Там, у невеликій квартирці, усе було розкидано по підлозі. Під ногами хруснула розбита чашка. Самсон побачив протягнутий по стіні провід до люстри. Знайшов вимикач. Клацнув, але світло не спалахнуло. Приватним домовласникам цієї ночі електрики не давали.

Постоявши на вулиці ще з хвилину над тілом убитого, він, важко зітхнувши, поспішив нагору до Михайлівської площі. Поспішив, однак раз у раз зупинявся та прислухався, не бажаючи наздогнати випадково віз із червоноармійцями та реквізованими дорогими, цінними меблями.

У дім зайшов на початку третьої, оповитий неприємними, згущеними нічною вологістю запахами неприбраних вулиць. Зняв стьобану ватяну куртку, понюхав її перелякано. Здалося, що ввібрала вона в себе все це амбре, що нервує втомлену душу. Знову вдягнув, аби зігрітися. Сил вистачило тільки на те, щоб у грубці три поліна запалити, від чого, звичайно, буде більше теплого запаху, ніж тепла. Але не сидіти ж біля грубки до ранку! Штани Самсон зняв, а спати ліг у двох парах підштанків і в плетеному светрі, надягнутому на теплу зимову сорочку.

Однак виспатися не вийшло. За вікном тільки засірів березневий ріденький світанок, як у двері грубо загрюкали. Точно так, як напередодні, коли приходили червоноармійці реєструвати швейні машинки, що перебувають у приватній власності. Але тоді після грубого стукоту пролунав стукіт чемний – від удови двірника. Цього разу її поруч із тими, що стукають, схоже, не було.

Похитуючись, Самсон вийшов у коридор, прочинив двері, і тут же його відштовхнули вбік, а до квартири щось занесли. Усе це відбувалося в напівтемряві. Електрики ще не було, як і сонця за вікном, а запалити свічку сонний господар квартири не додумався.

Але він зауважив, що візитами знову були військові червоноармійці у своїх мишачого кольору шинелях. Тупіт їхніх чобіт накопичувався в голові, викликав біль. Самсон притиснув під бинтом голу вушну раковину, відступив назад. І тут перед його обличчям спалахнув сірник, і хтось удивився в його очі. Цей хтось, низенький, примружений, здавався знайомим.

— Здоров, пане! — сказав він. — Ми в тебе були, пам'ятаєш?

Самсон кивнув.

— Це поки що речі свої занесли, три ящики. Не чіпай! А пізніше заселимося! Нам командир папірець дав. Усе по закону!

І він простягнув Самсону м'ятий клаптик паперу.

У квартирі раптово стало тихо, але на вулиці за вікном заіржав кінь і почувся скрип коліс воза.

Умиваючись, Самсон одягнувся. Спустився на перший поверх, постукав до вдови.

Вона вже не спала, зустріла на порозі з газовою лампою в руці, але до квартири не пустила.

– Вони сказали, що до мене заселяться! – поскаржився Самсон.

– Ну а що я можу, – зітхнула вона. – Може, у вашого татуса друзі які залишилися, що допомогти можуть?!

– Гаразд, вибачте! – Самсон розвернувся, ступив на першу сходинку, вона жалібно скрикнула.

Як тільки повернувся до квартири, дали електрику. Під стіною в коридорі стояли три військові ящики без замків. Він підняв кришку ближнього. Зверху лежала оксамитова порт'єра. Самсон підняв її край і побачив срібний свічник, дерев'яні колодки для взуття, шевський молоток, коробку фотоапарата...

Згадав про «папірець», отриманий від низенького червоноармійця. Прочитав: «Цим підтверджую, що червоноармійці Цвігун Антон і Бравада Федір призначаються на постій за адресою Жилинська, 24, квартира 3. Пожилці квартири зобов'язані їх годувати і забезпечити трьома змінами нижньої білизни, не рахуючи двох змін білизни постільної». Наприкінці: «Комісар» і нерозбірливий підпис, а поверх нього змащена печатка.

Самсон зовсім знітився. «Чим же я їх годуватиму?» – задався він питанням.

Перерахував «керенки», «думки» і карбованці, що залишалися в квартирі, знайшов ще кілька царських банкнот і монет. Царські, звичайно, у Києві вже давненько не брали, але хто його знає, денікінці ж недалеко і, за чутками, наступають! А сам Денікін – людина царська, якщо вони переможуть, то й гроші з двоголовими орлами повернуть. Царські банкноти залишалися найбільшими та найкрасивішими. І хрустіли в руках так, що віддавалися в голові хрустінням свіжого яблука на зубах. «Керенки» та карбованці не хрустіли взагалі. І розміром більше говорили про кризу в паперовій справі, ніж про свою платіжну спроможність. Хоча й про платіжну спроможність теж могли розміром розповісти, якщо поррахувати, скільки штук карбованців або «керенок» може на одній царській троячці або навіть «катеринці» поміститися!

«А може, треба на роботу влаштуватися? – замислився тут Самсон, розуміючи, що грошей надовго не вистачить, і згадавши, як Надія про свою службу розповідала. – Адже вона службою не обтяжується, подобається їй бути корисною, а ще й зарплату державну отримувати! І картки на хліб по першій категорії, а не по третій!»

Захотілося Самсону з кимось із тих, хто до нової влади пристосувався, порадитися. Лікар Ватрухін для поради не підходив. Було зрозуміло, що він від усього нового ховається. З тих, із ким Самсон разом навчався, тільки Бабукін горів революцією, а не потягом до

знань. Треба до нього на Столипінську сходити! Він, як людина, якій Самсон завжди в борг давав, давню дружбу згадає й допомогу надасть!

Окрилений своїм рішенням, Самсон поснідав вівсянкою з комірчини запасів, випив чаю, упаковка якого, куплена нещодавно за сто «керенських», своїми слонами кликала до Індії.

Як стемніло, зібрався він було на вихід, але тут прийшли два червоноармійці, яких комісар із нерозбірливим підписом визначив Самсону на постій.

— А я йти збирався, — пробурмотів він розгублено, коли вони зі стуком поставили свої гвинтівки в коридорі прикладами вниз.

— Та йдіть, ідіть! Нам то що! — махнув рукою високий.

— Ви ж, напевно, Федір? — припустив Самсон, згадавши імена на папірці.

— Не, я Антон, а Федір — він! — Високий тицьнув пальцем на напарника.

Від їхніх знятих шинелей піднялася в коридорі хвиля нового пітного запаху.

— Ні, давайте я вам спочатку визначу місце, — запропонував Самсон, подумавши, що вони можуть самовільно його спальню зайняти.

— А чого нам визначати? Ми вже визначили! Будемо жити в кімнатці, у тій, де по стінах рахівниці висять! — сказав Антон. — Нам багато місця не треба, обмежувати вас не хочемо!

Самсон кивнув.

— Тоді я піду? — запитав.

— Ідіть-ідіть, ви ж тут господар! Тільки ключ залиште! А ми, якщо підемо куди, двері замикати не будемо! — додав низькорослий Федір.

У триповерховому будинку на Столипінській двері парадного були намертво зачинені, і ніхто на чемний стукіт Самсона не відгукувався. Тоді, розсердившись, затарабанив він по цих дверях обома кулаками. І подумав у цю мить, що саме так тарабанили в його двері червоноармійці, які тепер і кабінет батька займуть! Зупинився. Хотів було вже розвернутись, але тут двері лякливо прочинилися, і в отворі старече обличчя з таким же переляканим розкритим ротом з'явилося.

— Вам кого? — Голос старого тремтів високими нотками.

— Бабукіна Олександра.

– Олександр Валентинович на службі. Він буде близько сьомої!

– Так? – Самсон зрадів. – Тоді я його почекаю.

– Чекайте, звичайно! Ось там! – Із дверей висунулася рука й провела напрямом ліворуч. – На розі Чеховського провулку радянська їдальня є. Там топлять!

7

Радянських їдалень по центру міста відкрилося вже штук п'ятнадцять. Про це Самсон від удови двірника знав. Як і те, що годували там держслужбовців із особливими талонами і що до цих обідніх талонів хліб не входив.

Усередині його зустрів апетитний запах трохи підгорілої пшоняної каші. Він обережно підійшов до куховарки, що стояла по інший бік від столу видачі.

– Ви без талонів годуєте? – запитав.

– Ви за списком губвиконкому? – запитала вона й почала шукати очима щось під столом видачі, мабуть, цей список.

– Ні, я так, просто зголоднів.

Вона глянула на приміщення їдальні, у якому в цей час тільки одна жінка голосно їла суп.

– Добре, – зітхнувши, тихо сказала. – Пшоняна каша з підливою і чай. Шість п'ятдесят.

– Це якими? – обережно поцікавився Самсон.

– А які у вас є?

– «Керенки».

– Тоді двадцять, – перейшла вона на шепіт.

Пшоняну кашу з густою коричневою підливою жувалася важко, але вона виявилася смачною. На кінчику ручки ложки з дивного сірого і легкого металу, може, з нечистого алюмінію, була видавлена п'ятикутна зірка. Вона весь час відволікала Самсона від їжі, йому хотілося її розгледіти. Та й рука, яка звикла до важкого та благородного столового начиння, тримала ложку невпевнено, навіть поблажливо. А до цього ще додавалося відчуття, що в ложки свій кислувато-іржавий присмак, який залишався на губах після кожного її дотику. Присмак Самсон запивав чаєм. Чай своєю солодкістю допомагав пропихати кашу глибше в глотку, у горло, у стравохід. У міру спустошення тарілки з синім написом по краю «Советская столовая» шлунок Самсона наповнювався вагою і спокоєм. Думки поступово відходили від їжі й починали «задивлятися» на інші теми. Згадалася Надія, яка спочатку, перед зустріччю, уявлялася йому тендітною, тонкою, легкою. Після зустрічі, яка перевернула це уявлення на протилежне, розчарування не настало. В її спортивній тілистості й навіть у тому, як на ній насилу застібався чорний каракулевий кожушок, у всьому цьому ввижалася йому неймовірна, майже акробатична стійкість до повсякденного життя, що втратило цю стійкість, та до його викликів і проблем.

«Як же тепер я їй кімнату дам, якщо до мене червоноармійці вселилися? – замислився Самсон не без гіркоти. – Може, переведуть їх куди незабаром? Не може ж армія по квартирах громадян жити!»

Сашко Бабукін зустрів його з підозрою, але до квартири впустив. Звичайно, після двох революцій 1917-го і після кривавого 1918-го кожен чоловік, який зустрічав знайомого, навіть друга, якого останні два роки не бачив, не без страшних передчуттів розпитував, що той робив у цей час смути й крові.

– Ти ж усе там живеш? На Жилянській? – запитав Бабукін обережно, поправляючи опущені вниз тонкі кінчики вусів, відрощених якось по-особливому, не так, як він їх раніше носив. Раніше вони тонкими гострими китицями обабіч носа трохи вгору дивилися.

– Так, там же, – Самсон присів на запропонований стілець біля шахового столика. – Тільки тепер сам. Батька недавно вбили, а мама з Вірочкою від легеневої інфекції померли.

– Горе ж яке!.. – задумливо мовив Бабукін і пожував товсті губи.

Сам він зберіг дебелисть тіла, незважаючи на продовольчі кризи, які з дивовижною регулярністю змінювали одна одну назвами, але не змістом. Хлібна криза була змінена молочною й масляною, та була змінена м'ясною, м'ясна – круп'яною і знову хлібною.

– А до тебе на постій нікого нова влада не привела? – озирнувся поглядом по широкій

вітальні Самсон, зупинивши свою увагу на високому підлоговому годиннику, час на якому не міг відповідати дійсному.

– Ні, Радомицький уберег від цього. Видав охоронну грамоту, що звільняє від реквізицій, мобілізацій тощо!

Самсон, почувши прізвище ще одного з колишніх товаришів, підвів голову, з цікавістю у вічі Сашкові Бабукіну подивився, ніби прохаючи про продовження.

– Він же тепер начальник на залізниці! – додав господар квартири. – А залізничники, вони від усього поганого звільнені!

– Так ти тепер залізничник?

– Я – ні, що ти! Я на електростанції.

Самсон задер голову й подивився на електричну лампочку, єдину, що світила з чотириріжкової люстри.

– Он як! – здивувався він. – Пощастило тобі! І освіта стала в нагоді!

– Де там пощастило! – відмахнувся рукою Бабукін. – Ось ти платиш за світло?

– Ні, – відповів Самсон. – Так рахунків же не надсилають!

– Ніхто з громадян за світло не платить! Тільки місто за трамвай доплачує і з паливом допомагає! А палива вже майже немає! Ми ж на дровах тепер електрику робимо! Ще дві баржі з дровами на Дніпрі залишились, а потім що? Мости дерев'яні розбирати?

– Атож, – гість співчутливо закивав. – Я ж і сам бачу, світло тільки ввечері, та й то не завжди, вода – вранці й увечері, та й не щодня!.. Я про інше хотів порадитися. Може, у тебе там якась робота для мене знайдеться? Ну щоб справою займатися.

– Роботи багато, – посміхнувся Бабукін. – І зарплата хороша. Тільки її не платять.

– Як не платять?

– Так, не платять. Талони дають, картки, бони якісь на відріз сукна. А грошей майже немає, тому що громадяни за світло не платять... Хочеш таку роботу? Тоді влаштуй!

– Треба подумати... – Самсон знітився, і господар у відповідь на це ще раз усміхнувся, тільки тепер з гіркотою.

– Думай-думай! І не поспішай! Зараз поспішати мусять тільки ті, хто фанерні пам'ятники ставлять!

– А ім чого поспішати?

– А ім платять грошима за кожну голову пам'ятника! За двоголовий бюст – подвійно! Художники тепер у привілеях! Не те що інженери!..

8

Зайшовши в коридор, Самсон спочатку натрапив на військові ящики, а потім, у темряві, і на гвинтівку, що до стіни приставлена була, як мітла. Вона впала й вистрілила. Від переляку Самсон навкарачки присів і почув крізь гуркіт, як усередині квартири з гуркотом двері зачинилися.

Дочекавшись тиші, він іще раз клацнув електричним вимикачем лише для того, аби переконатися, що світла дійсно немає. Потім пройшов до вітальні, знайшов у звичному місці сірники та свічку. З нею в руці озирнувся, намагаючись зрозуміти: куди червоноармійці поділися? Там їх не було, і він заглянув до батьківського кабінету. І побачив їх у кутку просто на підлозі, сидять із переляканими, а тому при свічці ще більш драматичними обличчями.

– Ти це що? – тремтячим голосом запитав Антон, підводячись.

– Темно, – відповів винувано Самсон. – Вона впала й вистрілила.

– Це ти гвинтівку зарядженою залишив? – Антон обернувся і злобно зиркнув на товариша.

– А чого я? Я не заряджав! – відповів Федір, теж піднімаючись із підлоги.

Самсон їх уже не слухав, він намагався зрозуміти, як вони на ніч у цьому кабінеті розмістяться, де тільки канапа й стоїть.

– Може, вам краще у вітальні спати? – запитав він.

– Велика дуже! – відповів Федір, почухавши неголену щоку. – Оборону важко тримати!

– Яку оборону? – не зрозумів Самсон.

– Ну, якщо нападуть. Треба бути завжди готовим, щоб оборону тримати. Тут менша, зручніше.

– А як же ви будете оборону тримати, якщо гвинтівки в коридорі?

Не помітивши в питанні іронії, червоноармійці презирнулися.

– Не, на ніч сюди заберемо, – сказав Антон. – Тільки нам тут матрац треба й теплі покривала.

Знайшов ім у комірчині Самсон два вузькі матраци, зі скрині постільну білизну витягнув. Навіть одну велику подушку дістав, що сильно пахла сапокарболом[2 - Сапокарболь – засіб від молі.].

Вийшла на підлозі кабінету лежанка, при якій, звичайно, головами вони в письмовий стіл упирались, а ногами – в канапу.

– Ну йдіть, ми тепер спати будемо! – почав Антон випроваджувати господаря, коли на підлогу постіль розкладено було.

Самсон і пішов. Підтопив свою грубку трохи, прислухаючись до шелесту з батьківського кабінету. Потім спати ліг.

Сон довго не приходив, заважав йому сумовитий вітер за вікном. Але коли вітер стих, поплив повільно Самсон у царство Морфея. Уже й хвилі його теплі щоками відчув, як раптом десь поруч шепіт пролунав:

– Ти той, посунься! – Голос явно Антону належав.

– Я ж і так скраю, куди ще? – прошепотів у відповідь другий червоноармієць.

– Матрац же сирий, його б на грубці спершу пропарити!

– Так у них тут грубки нікудишні, простінкові, тільки повітря гріти!

– Це точно! І то не гріють! Та він просто дрова на нас шкодує!

Виразність почутого насторожила Самсона, і він розплющив очі. Перевірив рукою пов'язку

– та сповзла, оголивши вушну раковину.

– Може, убити його? – прошепотів Федір. – Непотрібна людина, а квартира багата, якщо пошукати, знайдемо чимало!

– Спи, Федю, – відповів другий. – Тобі б тільки вбивати! А коли заборонять, а ти вже звик? Куди підеш? На дорогу?

– Та чого звик? Не звик я! Усе одно болісно вбитих бачити!

– А комісар що сказав учора? Не пам'ятаєш? Ніяких випадково вбитих!

Самсон поправив пов'язку, обережно сів на ліжку, весь на слух перетворився. Стало йому остаточно зрозуміло, що це його ж відрізане вухо, яке там, у шухляді письмового столу в батьківському кабінеті лежить, його про небезпеку попереджає. Інакше як би він цей шепіт почув?

«Тікати?» – подумав він і відразу заперечливо головою хитнув. Н?куди було тікати. Можна було б до вдови спуститись, у неї до ранку посидіти. Вона пустить. Але потім що? Таж це його дім, його квартира! Чому він мусить тікати? Може, взяти гвинтівку і знищити їх? Тільки як перевірити, що в ній, у тій, що не впала і не вистрілила, патрон є? І якщо є один патрон, а цих двоє, то другий потім його самого вб'є. Вони ж убивати вміють, в армії цього вчать. А може, в їхню армію тільки тих беруть, хто вже сам убивати навчився? Он скільки трупів вулицями Києва рік тому лежало? Та й пізніше теж. І коли батька вбили...

Самсон обережно встав із ліжка. Холодна дерев'яна підлога вколола голі ступні. Він намацав капці, вліз у них, і ступням тепліше стало.

– Не треба його вбивати, – знову прошепотів Антон, і Самсон на мить вдячність до нього відчув.

– Я ж тіки так, запропонував, – дав задній хід Федір і голосно позіхнув.

– Ти ж не хочеш в одній квартирі з трупом жити? – вів далі високий червоноармієць. – А винести й на вулиці кинути вже не положено. Двірник помітить і поскаржиться, та й патрулі ходять...

– Холодно яюсь, і ці воші, суки, кусаються! Їм, напевно, теж холодно! – Федір знову позіхнув.

– Чого це їм холодно? Ти ж іще живий, іще теплий!

Після цього замовкли вони, а ще через хвилину почув Самсон хропіння. Злякався

спочатку, що тепер до ранку це хропіння чути буде, але, мабуть, хропун повернувся зручніше, і стало в голові у Самсона тихо.

Він вийшов до вітальні, постояв у темряві. Зіщулився через холодне повітря. А потім одягнувся і зі свічкою в одній руці та з порожнім мішком у другій до підвалу по дрова спустився. Набрав їх десятка півтора та обережно, переступивши знову через рипучу першу сходинку, піднявся до себе.

Затопив камінну піч, від якої тепло й на його спальню йшло. А потім вирішив і другу піч у вітальні затопити, ту, що задньою стінкою кабінет батька обігрівала. Туди навіть більше дров не пошкодував, думаючи, що в теплі червоноармійці довше проспять і, можливо, у хорошому та мирному настрої прокинуться.

Ті вийшли вранці з кабінету дійсно добросердними. Попирхали по черзі, умиваючись у ванній кімнаті, – водопровід, на подив, працював. Потім, ні слова не сказавши, пішли, закинувши на плечі гвинтівки.

При денному світлі помітив Самсон, що куля, увечері з гвинтівки вилетівши, розщепила товсті дубові двері з коридору до вітальні й там же застрягла. Пошкодження дверей виявилось неприємним для ока, але малопомітним, тому що було воно внизу, за вершок від підлоги.

Повертаючись думками від учорашнього випадкового пострілу гвинтівки до життя, зрозумів Самсон, що настала п'ятниця, і саме в п'ятницю кликав його лікар Ватрухін, аби очі почистити.

Цього разу замкнув він за собою двері, вважаючи, що червоноармійська служба тільки до вечора закінчується. У стьобаній ватяній куртці та в брудних пом'ятих штанах, аби не привертати на вулиці уваги, вирушив Самсон до лікаря.

По Жилинській чулося хлюпання води під чобітьми перехожих. Мерзлі сміттеві кучугури пахли сильніше, а це означало, що весна знову почала відвойовувати в зими свій календарний простір. Березень знехотя наближався до квітня. Десь недалеко пролунав дзвінок трамвая, а через мить і сам він виринув із Володимирської та задзвенів по Жилинській до своєї кінцевої зупинки.

На розі з Ковальською Самсона зупинив стукіт молотків. Він здивувався, озирнувся й побачив робітника, що стоїть на дерев'яній драбині, приставленій до будинку. Поверх назви «Ковальська» він прибивав шматок фанери з чорним написом «Ул. Пролетарская».

Перед будинком лікаря Самсон відчув неспокій раніше, ніж зрозумів його причину. З фасаду над дверима пропала довга вивіска, яка сповіщала, що в цій будівлі приймає лікар із захворювань очей. Серце в Самсона стислося, і з пам'яті виринув нічний шепіт Федора:

«Може, убити його?»

Страшні передчуття, однак, не повернули Самсона назад, переміг він їх і постукав у двері ввічливо, як годиться.

Літня прислуга лікаря впустила візитера відразу. Вигляд у неї був поганенький, бліда обличчям, а навколо очей мала темні кола, що свідчили про безсонні ночі.

– Ага, – зрадів, побачивши Самсона, лікар. – Не забули! Ну проходите, проходите! Тут поки що Тонечка прибирає.

Прислуга дійсно почала підмітати з підлоги розбите скло. Сам Ватрухін одягнений був у домашній теплий халат, але на плечах і на грудях до халата причепилася тирса і якесь інше теслярське сміття.

– У мене тут уночі неприємна пригода сталася, – заговорив лікар Ватрухін, почавши обтрушувати халат, на який сам, здавалося, звернув увагу тільки зараз – завдяки пильному погляду Самсона. – Увірвалися до будинку два солдати, з ліжка підняли! Один кричав: «Лікуй!» і гвинтівку наставляв. Виявилось, що він своєму товаришеві під час політичної суперечки око багнетом виколов! А тут моя вивіска, як на зло! І він цього бідолаху з оком, яке витекло, до мене штовхає! І кричить: «Лікуй, сволото!» Я ж йому намагаюся пояснити, що лікувати ж уже нема чого! Але потім повів до кабінету, обробив рану, той волає, цей багнетом мене в бік поколює, квапить. Я пояснюю, що тут уже все, тільки треба стежити, щоб сепсису не було, у сухості очну ямку тримати. А він мені продовжує: «Лікуй, а то я тебе вилікую!» А в медичній шафі, як на зло, очний протез лежав, декоративно-реklamний. На згадку про покійного товариша-протезиста. Цей солдат із гвинтівкою багнетом скло в шафі розбив, схопив око й мені тицяє: «Вставляй йому! Рятуй мого товариша!» Я йому пояснюю, що очі роблять за розміром і після того, як очниця заживе. Словом, забрав він очний протез, у кишеню шинелі запхав і пообіцяв повернутися та каменя на камені не залишити. Повів свого товариша. Я тоді двох двірників із сусідніх будинків підняв, скинули ми втрьох із будинку вивіску, і взяли двірники її в оплату праці для розпалювання! Ну гаразд, я вже відсапався від цих неприємностей. Тільки замок дверей пошкодили ще, треба полагодити. Показуйте ваші очі!

Звільнив лікар рогівку ока Самсона від чужорідної частинки, саму сітківку гарненько оглянув.

– Ну тепер червоного вам менше бачиться? – запитав.

– Менше, – відповів Самсон.

– А бинт ви так і не прали! – похитав головою лікар. – Я ж не можу вам більше новий пов'язувати – медичної користі він вам більше не несе!

– Та нічого, я двірничку попрошу, вона випере, – відповів Самсон. – Усе часу не було. Думав на роботу влаштуватися, тільки поки що не знайшов.

– На роботу? До них? – невпевнено спитав Ватрухін. Але потім голос його трохи пом'якшав. – А може, і треба! Кажуть, що працювати у них легше, ніж за царя. Ніхто нікого не експлуатує. Ніхто над головою не стоїть і не перевіряє. Зарплата, картки, талони... Я теж думав у клініку влаштуватися, в Олександрівську. Прийшов, а там двадцятирічний студент мені каже, що медицина тепер безкоштовна, а значить, і лікар мусить без зарплати лікувати. Мовляв, лікарі достатньо за царя заробили! Я що – громадянин ворожого класу, третьої категорії, півфунта хліба всього належить! А мали другу категорію дати, я ж не купець! Але ж ні, виявилось, що експлуататор! Прислугу маю. А я ж їй казав: «Ідіть, Тонечко, ви вільні! Настав ваш час!» А вона мені: «Ні, Миколо Миколайовичу, куди я піду? Н?куди мені! Я у вас залишуся!» Ех, хоча б лад у місті навели! Бандитів би та солдатів прибрали, і то вже легше жилося б!

Лікар зітхнув. Згадана Тонечка тут же в дверях кабінету з'явилася, повернулася після того, як прибране з підлоги бите скло винесла.

– Я вам чаю заварю, – сказала твердо.

– Зроби, зроби! – погодився лікар. – Чай – це ті ліки, в яких побічних дій не буває!

У ніч на суботу шепіт червоноармійців Самсона не турбував. Почув він тільки скаргу Федора на те, що він за мамою сумує і що без його селянських рук мамі з землею не впоратися.

Ну а вранці через брудне віконце до спальні сонце заглянуло, підкресливши своїми променями і те, що шибки брудні, і загальний безлад, за який батьки, якби були живі, вишпетили б Самсона по повній. Жваво й радісно закаркали надворі дзвінкі київські ворони.

Вийшовши до вітальні, Самсон подумав, що червоноармійці ще сплять, бо було тихо. Взяв у комірчині віник із совком, підмів спальню.

Тут із коридору чемний у двері стук почувся.

Проходячи до виходу, зауважив Самсон, що гвинтівок під стіною немає.

Відчинив незамкнені двері.

— Ось, усім мешканцям сказали «указівку» роздати, — сунула йому в руки вдова двірника жовтуватий папірець. — А ще сьогодні суботник для обов'язкового прибирання з вулиць смітєвих заметів! О десятій ранку.

Новина про суботник не могла затьмарити гарного, сонячного настрою. Але ось «указівка», надрукована з економією друкарської фарби, змусила задуматися.

«Громадяни жителі, з 22-го березня цього року по місту Києву буде проводитися реквізиція зайвих меблів для облаштування радянських установ. Реквізиція буде проводитися червоноармійцями і представниками губвиконкому в присутності уповноважених будинкового комітету. Замість меблів буде виданий документ, який підтвердить список реквізованого з печаткою і підписом.

Не підлягають реквізиції необхідні для проживання меблі з розрахунку: стілець і ліжко на кожного члена сім'ї або мешканця, одна шафа, один обідній і один письмовий стіл на сім'ю. Кухонні меблі, не згадані вище, реквізиції не підлягають.

Голова губвиконкому, факсимільний підпис, печать».

Перечитавши «указівку» двічі, Самсон вирішив провідати письмовий стіл батька та обережно увійшов до кабінету. Червоноармійців уже не було, але матраци з постільною білизною скособочено лежали на підлозі, та й речі їхні так само тут валялися. І запах їхній стояв непорушно, як стовп, — дивна суміш із затхлості, тютюнового диму та машинного чи збройового мастила.

Насамперед Самсон перевірів верхню шухляду столу. Бляшанка лежала на місці, як й інші папери та їхній сімейний паспорт. У нижній шухляді панував колишній порядок — німецький тримач олівців ліворуч, оплачені старі рахунки поряд із ним, несплачені старі рахунки правіше.

Витягнув Самсон несплачені рахунки, погортав. Усі вони стосувалися 1917 року. Тут і від київського водогону, і від електростанції, і від магазину мінеральних вод, який давно закrywся, і за окуляри з кістяною оправою, і від аптекаря за живильну мазь для п'ят...

Поклав він рахунки на місце, витягнув із глибини столу пляшечку з маззю «Лаинь». Батько нею лікував екземи на ногах. Покрутив у руках, поклав назад і шухляду засунув.

Нахилився над столом, відчинив вікно, бажаючи вивітрити трохи червоноармійський дух. До батьківського кабінету ввірвався гучний і балакучий вуличний гамір, незвичний для суботи. По той бік Жилинської двоє літніх добре одягнених чоловіків намагалися відколювати від їхнього сміттевого замету краї – один лопатою, а другий – короткуватим ломом.

«Суботник!» – згадав Самсон і причинив вікно, але не повністю, щоб кабінет і вулиця могли обмінятися повітрям.

Убравшись у найнепоказніший одяг, він спустився вниз, де сусід Овецький якраз отримував від вдови двірника великий важкий лом.

Самсону дісталася вугільна лопата, не надто зручна для розбивання заметів. Але вибору не було. По всій Жилинській стояв весняний гамір. Сонце на подив непохитно трималося на небі та підточувало своїми променями мерзлі замети. По бруківці проїздили то автомобілі, то екіпажі та вози. Візники матюкалися, коли під копита їхніх коней летіли шматки брудного льоду та чорного снігу. Мороз, що раніше зберігав замерзлий сморід безладно перезимованого міста, відступав, а значить повітря наповнювалося сміттевим смородом. Але наповнювалося ним воно повільно, і люди встигали звикати до запахів кислого квасу та торішньої цвілі, а потім і до інших запахів, і жоден із долучених до повітря запахів не змушував городянок занудьгувати за трояндами на дачі та перекинуті пудреницями. Вони також старанно дробили замети біля своїх будинків і, здається, навіть раділи можливостями вихідної, суботньої фізичної праці, яку вже оголошувано кілька разів «святковою», хоча Самсону так і не вдалося для себе визначити, чи може фізична праця бути святковою і, якщо може, то як її треба правильно святкувати?

За п'ятдесят аршинів у напрямку Кузнецької біля чималого замету працювали кілька жінок, і ось вони працювали дійсно святково, майже пританцьовуючи. Самсон поглядав у їхній бік щоразу, коли долинали до нього крізь інший, ближчий шум, веселі, завзяті голоси.

Іноді повз них проходили червоноармійські патрулі, які зупинялися ненадовго біля кожного розбитого замету, оглядали учасників суботника, між собою крізь вуса та чорні зуби коментували або жартували, про що говорив іноді сонячний, а іноді й зловтішний блиск у їхніх очах. При появі патрулів суботник, звичайно, прискорювався, і навіть слабосилий сусід Овецький, якому за статурою належало б тримати в руці скоріше віник, ніж лом, приступав до розбивання замету з новими силами.

Черговий патруль висловив жестами й хитанням голови невпевненість у тому, що для

Самсона та його сусіда цей день закінчиться перемогою.

Із заздрістю подивився Самсон знову вдалину, у бік Кузнецької, на веселий жіночий суботник, біля якого вже й замету майже не було. І тут здалося йому, що серед дзвінкоголосих суботниць він упізнав Надію.

Опустив він лопату на кругляк і вирішив пройтися, перевірити, чи не обдурили його очі.

І дійсно, там виявилася Надія, а сама будівля, біля якої дівчата сміттевий замет прибирали, була не чим іншим, як радянською статистичною установою, де вона працювала.

– Ну як у вас? – поцікавилася вона привітно, упізнавши прибульця.

– Мучимося, – зізнався Самсон. – Нас же тільки двоє, навіть двірничка не вийшла на допомогу!

– А ми допоможемо! Ми такі! – пустотливо вигукнула Надія й озирнулася на подруг. Ті закивали.

Повернувся Самсон до свого дому в супроводі розохочених суботньою працею красунь. Замиготіли в руках у них лопати – новенькі, сталеві. Сусід Овецький навіть відійшов і вирішив відсапатись, а Самсон узяв у нього лом і заходився встромляти його важким вістрям у замет. Робота загорілася. І в вікні першого поверху з'явилося здивоване обличчя вдови двірника. І на обличчі її засвітилася усмішка, добра, привітна.

– Що ж це вас так мало вийшло? – запитала, не припиняючи роботи, Надія.

– Так нас тут мало! Гузееви з третього поверху ще на початку лютого в Одесу поїхали, а дружина сусідова дитину няньчить, – відповів Самсон.

– Отож, ви ж мешканці, а в нас – установа, людей багато! Ой, подивіться! – раптово відволіклася вона, дивлячись за спину якогось хлопця.

До їхнього замету жвавим кроком підійшли, голосно й весело перемовляючись своєю мовою, четверо китайських червоноармійців. Вони жестами попросили дівчат-суботниць відійти, скинули з плечей гвинтівки й заходилися наносити замету відчутні багнетні удари. Розкришивши верхню частину мерзлої гірки, вони привітно помахали руками й пішли собі.

Роботи тепер залишалося небагато. Розібравши замет ущент і його осколками встеливши всю бруківку, розійшовсь їхній суботник по домівках. Тільки Надія та Самсон виявилися запрошеними до вдови двірника на чай. Вона їх просто з вікна покликала. А після чаю запропонував Самсон дівчині в Купецький сад прогулятися. Вона охоче погодилася, тим

більше, що сад лежав просто на її щоденній дорозі з дому на роботу й назад.

Сонце вже сховалося за хмари, але повітря ще було теплим. Два трамваї стояли на трамвайному кільці колишньої Царської площі. Біля них галасував натовп, який бажав стати пасажирами. На сходах, що ведуть до панорамного майданчика та до літнього театру, було людно. Самсон у гімназичному пальті – після чаю він забіг додому, щоб перевдягнутись, – і Надія в своєму каракулевому кошуку опинилися в цій розгуляній юрбі наче серед споріднених душ, які радіють сонячній суботі.

– Дивно, як тут не відчувається історії! – сказала раптом дівчина.

– Якої історії? – уточнив Самсон.

– Тієї, яка зараз змінює світ! Не відчувається війни! Але ж наша армія зараз готується до вирішального бою! Проти всіх ворогів! Розумієте? – вона подивилася допитливо на хлопця.

Самсон кивнув.

– Я про ворогів розумію, – сказав він. – Але ось червоноармійці, які в мене на постой, за селом тужать, за землею! Не можна так багато людей від землі відривати...

– Так, у селян зараз думки тільки про майбутні посіви, – погодилася Надія. – Але саме це й має змусити їх перемогти ворога! Щоб швидше додому повернутися! Робітники теж хочуть повернутися на заводи і в сім'ї! Це нетерпіння перемоги має нам допомогти!

Самсон зітхнув. Вони підходили до краю оглядового майданчика. Відчувалося наближення сутінків, і ті, що гуляли в парку, повертали вже назад до сходового спуску біля колишніх купецьких зборів. Коли вони з Надією зупинилися на краю майданчика, поруч уже нікого не було.

– Ви свій будинок звідси бачите? – поцікавився Самсон.

– Ні, – похитала головою Надія. – А бачите, як красиво дим із димарів іде?

– Бачу! – відповів Самсон.

– Мені так подобається, коли взимку повітря пахне пічним димом! – мрійливо мовила Надія. – Але для цього треба на дачі їхати, там це повітря таке чисте! А ще недавно дим із димарів стовпчиком здіймався, і ніби небо ці стовпчики підпирали! А тепер його відразу вітром звіює!

– Ну так раніше вугілля палили, а вугільний дим – він щільніший, стійкіший, – пояснив

Самсон. – Тепер ось дровами топлять, а подекуди навіть книгами! А дров'яний дим – він легкий, безформний. Його найменший подув вітру звіює!

– Ой! Ліхтарі засвітилися! – зраділа Надія та показала рукою вниз, на вуличні вогники Подолу. – Цікаво, як тепер електрику для ліхтарів отримують?

– Теж із дров, – посміхнувся Самсон. – Тільки дров не дуже-то вистачає! Товариш із електростанції скаржився, що запаси закінчуються! Ну от як закінчатися дров'яні запаси, то й згаснуть ліхтарі!

– Ну ви й скажете! – махнула рукою Надія. – Стільки лісів навколо Києва!

– Так, лісів багато, а лісорубів немає, їх в армію мобілізували!

– Нічого, треба буде – оголосять суботник, видадуть кожному по сокирі й на дев'ятнадцятому трамваї в ліс повезуть! – впевнено сказала дівчина.

– І вам видадуть?

– І мені видадуть? Чим я гірша! – Вона обернулася до Самсона й обдарувала його самовпевненою усмішкою. – Ой, я ж забула! – нахилилася вона до своєї сумочки, що висіла на зігнутому лікті. Розкрила її, витягла з хрускотом щось, загорнуте в газету. Розгорнула, і в руках у неї виявилось щось дивне, схоже на якусь випічку, що скоріше за все нагадувало хліб у вигляді молотка. – Ви, Самсоне, більше солодке любите чи солоне? – запитала вона.

– Солодке, – зізнався хлопець.

Надія відламала «ударну» частину булки-молотка, а собі залишила «ручку».

– Нам «Червона пекарня» для суботника в подарунок спекла! Теж у свій суботник! У молотковій частині – повидло сливове, а в ручці – тушкована капуста! – засміялася вона.

Надія смачно відкусила свій шматок булки, і очі її засвітилися радістю. Самсон обережно свою частину булки теж відкусив, але за один укус до повидла не добрався.

Повернувшись без пригод із Подолу на Жилянську, Самсон побачив перед парадним будинку вистелену сіном підводу. Візник якраз розгортав брезент і розкладав його поверх соломи. Подвійні двері парадного повільно розчинились, і з них спиною висунувся червоноармієць, який щось ніс. Через мить Самсона взяв острах, бо побачив він, що його постояльці, Антон і Федір, винесли на вулицю батьківський письмовий стіл й опустили його поряд із підводою. Слідом за ними вийшов із парадного ще один військовий, старший, у шкіряній куртці замість шинелі.

– Вибачте, – підскачив до них Самсон, – що це ви собі дозволяєте? Це мій стіл!

– Ми ж говорили, він заважає, – винуватим голосом спробував пояснити Федір.

– Громадянине, ваш стіл реквізовано! – обернувся до Самсона чоловік у куртці. – Двірник мав вас попередити. У нас ні на чому справи вести! Вантажте!

Червоноармійці піднатужились і перевернули стіл на підводу, опустивши його на брезент стільницею. Самсон чітко почув, як задзвеніло-заторохтіло, як монети в гаманці, усе, що лежало у висувних шухлядах.

– Так там же мої речі! Документи! – закричав він, відчуваючи в цю мить таку ж свою безпорадність, як тоді на дорозі, коли вбили батька.

– Шухляди опечатано, нічого не пропаде! – нервово сказав, обернувшись, чоловік у шкіряній куртці.

– Та як же нічого не пропаде! Куди ви його забираєте?

– В установу міліції, на Тарасівську!

– У поліцію? – здивувався Самсон і згадав, як його самого з університетським товаришем доставляли туди два роки тому жандарми за участь у маніфестації біля пам'ятника Олександрові Другому на Царській площі. Їх спробували звинуватити в крадіжці срібних вінків з огорожі пам'ятника, однак вінки знайшлися швидко – виявилося, що їх украли робітники арсенальних майстерень. Так що навіть переночувати їм у відділенні поліції не довелося, але саму жандармську обстановку він добре запам'ятав: пухкі шкіряні дивани неймовірної ваги та масивності, такі ж робочі столи, завалені теками, лампи з мармуровими ніжками на столах.

– Так там же повно меблів! – Самсон скинув на чоловіка в куртці раптової рішучості

погляд.

– Розграбували, а те, що не змогли через двері винести, сокирами порубали! – відповів той, потім, повернувшись до візника, крикнув: – Чого стоїш! Паняй!

Шморгнув візник коня і лівий повідець натягнув. Почала підвода розвертатися, скриплячи колесами та викидаючи з-під них під ноги тим, що стояли, окрушини сміттевого замету.

Антон і Федір, потупцювавши на місці, повернулися в парадне. Самсон, провівши їх поглядом, обернувся вслід підводі, побачив, як застрибнув на неї чоловік у куртці. Може, з хвилину відчув він себе знову насильно позбавленим важливої частини свого тіла, але потім штовхнула його якась сила в спину й рушив він поспішним кроком за підводою, покрокував, не дивлячись під ноги. А коли підводу швидше кінь потягнув, то майже перейшов Самсон на біг, аби не відстати та не втратити зоровий контакт із батьківським письмовим столом. І здалося йому в цю мить, що біжить він за труною свого батька, яку підвода на Щекавицьке кладовище везе.

Незабаром підвода біля знайомої цегляної будівлі зупинилася. Чоловік у куртці зайшов усередину, а вийшов уже не сам, а з трьома солдатами. Зняли вони стіл і, як лежав він угору ніжками, так і занесли вони його в приміщення. Візник зіскочив із козел, заглянув у відчинені двері, крикнув щось про оплату за транспорт. Вийшов на його крик той самий чоловік у куртці, дав візникові в руку папірець розміром з «керенку», але не гроші. Той покрутив його перед очима, подивився запитливо на представника міліцейської установи, очима матюкнувсь і махнув рукою.

Провівши порожню підводу поглядом, осмілів Самсон настільки, що сам до порога установи підійшов і всередину ступив.

– Куди? – суворо запитав червоноармієць, який стояв одразу за дверима, тримаючи правою рукою за ствол гвинтівку, уперту прикладом у підлогу.

– Тут щойно мій стіл занесли, – спробував пояснити Самсон. – А куди далі, я не побачив.

– Стіл туди занесли, – кивнув червоноармієць на дерев'яні сходи з красивими червоними поручнями.

– Можна? – запитав Самсон.

– Ага, – відповів черговий червоноармієць, шанобливо глянувши на перебинтовану голову візитера.

Він вибіг по сходах і зіткнувся нагорі віч-на-віч із чоловіком у старому зеленому френчі та в синіх формених штанах. І френч, і штани були від різних уніформ, тому скласти їх воедино

в думках Самсону не вдалося, а під роздратованим утомленим поглядом цього чоловіка й поготів часу на це не залишалося.

– Що вам тут? – запитав із хрипотою чоловік.

Коротко, але плутано пояснив йому Самсон мету візиту, а також на ходу пригадав отриману «вказівку» про реквізицію зайвих меблів, де докладно описувалося, що один письмовий стіл на сім'ю не є зайвим, а також повідомлялося, що в обмін на вилучені меблі видавався документ. Документа ж йому теж ніякого не дали, а стіл реквізували явно за скаргою двох постояльців, яким цей предмет меблів спати заважав.

Вислухавши візитера, поманив його чоловік до кімнати й показав на знайомий стіл, у якого дійсно шухляди опломбовано було мастиковими печатками.

– Він? – уточнив чоловік.

– Він! – кивнув Самсон.

– Ну так сідайте й пишіть реляцію в деталях про всю подію! – сказав чоловік. І сам же приніс два аркуші паперу й товстий, незаструганий олівець.

Слово, вжите відносно до необхідного паперу, викликало повагу й довіру. У Самсона промайнула навіть надія на позитивний результат цієї справи.

Він посунув до столу з кута порожньої кімнати самотній стілець, сів, подивився критично на стелю, звідки ледь світила тьмяна лампа.

Чоловік мовчки приніс з іншого приміщення настільну лампу, увімкнув.

Тут уже нічого не залишалося Самсону, крім як реляцію писати.

– Спочатку про себе напишіть, прізвище, короткі біографічні відомості та адресу! – підказав чоловік.

Виклався в документі Самсон по повній. Не забув і про смерть батька згадати, думаючи, що це також характеризує його самого з позитивного боку, тому що жертва рідко буває негативним життєвим персонажем.

Отримав у руки чоловік через недовгий час два списані акуратним почерком аркуші.

– Ви тепер додому повертайтеся! – зітхнувши, сказав він. – Я вранці прочитаю.

– Чому не тепер?

– Очі втомилися, треба їм відпочинок дати. А ви вранці приходьте, до десятої! Я тут і живу, так що зустріну! Скажете, що до Найдена!

– А його не відвезуть? – кивнув Самсон на стіл.

– Обіцяю! – твердо запевнив його чоловік із дивним прізвиськом.

Поправив Самсон бинт на голові, підтягнув автоматично рухом рук і вийшов до сходів.

Незачинені двері квартири якось відразу нагадали господареві, який повернувся, що не є господарем він тут уже. Дві гвинтівки з насадженими на дуло багнетами стояли під стіною, як мітли у двірницькій. Поряд із ними – туго набитий мішок. Самсон увімкнув світло, лампочка спалахнула й майже відразу згасла, її слабке сяйво тремтіло, як вогник свічки. Хлопець заглянув усередину мішка, витягнув із нього клапоть тканини, виявилася викройка жилетки з грубими крейдовими лініями майбутнього шва. Стало зрозуміло, що червоноармійці дарма часу не гаяли й навідалися до кравця. Холодне сире повітря війнуло в обличчя з вітальні, змусивши Самсона, не роздягаючись, вирушити по дрова до підвалу.

Затопивши грубку, яка обігрівала спальню, обернувся він і на іншу, яка задньою стінкою кабінет батька гріла. У тому кабінеті зараз спали на підлозі два червоноармійці, що звільнили свій спальний простір найпідлішим чином!

Злість заклекотіла в думках Самсона, але він загасив її і все одно їхню грубку затопив, тільки дров цього разу на них усвідомлено пошкодував.

Не спалося йому вночі. Кілька разів здавалося, що він таємний, змовницький їхній шепіт чує. Підходив навшпиньки до дверей кабінету, ліве, єдине своє вухо до неї прикладав, але нічого, крім тиші й поодинокого, випадкового хропіння, почути не міг.

А вдосвіта уявив собі, що при зіткненні з ними сам-на-сам обов'язково висловить їм у вічі неприємні свої думки. А вони, як простий народ, на це поясненнями відповісти не зможуть, а тільки насильством. Що йому тоді? Протиставляти нові думки новому насильству? Провокувати їх на ще більше насильство? Ні!

Вирішив Самсон зранку піти з дому, щоб до десятої, нагулявшись, прибути на Тарасівську до товариша Найдена.

Спускаючись до виходу, він спеціально на першу рипучу сходинку наступив. Як знав, що на її вереск вдова двірника вигляне. І вона виглянула, покликала до себе, чай зробила.

Словом, замість гуляння просидів він у вдови понад годину в теплій кухні, яка буяла

запахами простого життя. Розповів про те, як із Надією в Купецькому саду гуляли, а про стіл не розповів і здивувався навіть, що не спитала вона його про стіл. Не могла ж вона не бачити, як червоноармійці його з парадного виносили? Але не торкнулася їхня чайна бесіда злочасного столу. А тим часом вулиця за вікном прокинулася, зашуміла.

– Ти якщо щось заховати хочеш, можеш мені на зберігання дати, – сказала наостанок вдова. – Завтра знову по домівках ходитимуть! Постільну повинність на мешканців накладати! Так ти дивись, прибережи те, що зберегти хочеш!

11

– Василю, чаю зроби! – крикнув товариш Найден комусь, побачивши вчорашнього заклопотаного письмовим столом візитера, що піднімається сходами з червоними поручнями.

Завів Самсона Найден до того ж кабінету, і вразився хлопець відразу змінам, які сталися за ніч, – тепер крім його столу та стільця під другою стіною стояла книжкова шафа без книг, а обабіч – два масивні купецькі крісла. Перед правим із них – шаховий столик.

– Сідайте! – вказав Найден саме на це крісло, біля якого столик стояв. – Зараз чаю поп'ємо!

Самсон обережно опустився, і прийняло його крісло, мов якусь значну особу. Посадило воно його в себе м'яко й шанобливо. Так, що навіть сам він себе на мить важливим відчув.

– Прочитав я вашу реляцію, – видихнув задумливо Найден. – Добре пишете!

У кабінетне приміщення зайшов із двома кухлями чаю сутулий, сивуватий підстарок. Простягнув один кухоль Найдену, який опустився в друге крісло, а другий – Самсону.

– Добре пишете, – повторив Найден, коли Василь вийшов. – Давно так легко не читав! І думки вмієте висловлювати точно й детально!

– Дякую, – відповів Самсон на вихвалки, чекаючи від мовця якнайшвидшого переходу до

суті питання.

Суть питання теж прозвучала, але візитера не втішила.

– Змушений накласти на вашу реляцію відмову, – після паузи сказав Найден сумно. – Відповідального співробітника, який реквізував стіл, покараємо за дві провини за посадою: за реквізицію того, що не підлягає реквізиції, і за невідачу документа про реквізований стіл. Але стіл, – Найден кинув на згаданий предмет розмови замислений погляд, – стіл нам дуже потрібен. Справ усе більше, а працювати немає за чим, та й майже нікому...

Він повернувся тепер обличчям до Самсона й подивився на нього вичікувально.

Самсон знітився. Зрозумів він, що даремно ввечері напередодні так старався виводити олівцем по паперу переконливі думки.

– Я бачу, він вам дорогий, – співчутливо додав Найден.

– Це стіл батька, у шухляді його... наш сімейний паспорт...

– Ну, ці документи скоро не матимуть сенсу, видамо нові, – Найден відпив гарячого чаю і, мабуть, обпик губу об вінця кухля, скривився.

– А ви до денікінців як ставилися? – запитав, відвернувшись від опіку.

– Ніяк, погано.

– А до гетьмана?

– Як усі, – обережно відповів Самсон. – Так само, як і до його німців!

– Ага, – закивав Найден. – А директорії співчували?

– Чому? – здивувався хлопець питанню.

– А нашої, робітничій владі?

Самсон подивився раптом на співрозмовника з реальною жалістю в погляді.

– Вам співчую, – сказав він, маючи на увазі саме цього втомленого, не виспаного співрозмовника з майже втраченими через спосіб життя рисами обличчя.

Найден помовчав, потім підійшов до столу, узяв написану напередодні реляцію, знов опустився в крісло.

– Я можу вам допомогти, тільки якщо ви захочете допомогти нам, – сказав він.

– Це як же?

– Ми мусимо зупинити вуличний бандитизм і безлад. Нам потрібні рішучі, – при цьому Найден кинув погляд на пошарпану бинтову пов'язку Самсона, – рішучі й грамотні люди... Якщо ви погодитесь, цей стіл буде вашим робочим столом! І весь кабінет буде вашим! Ми тут іще канапу поставимо, щоб можна було відпочити, не покидаючи приміщення!

– Це як? Ким я тут буду? – Самсон роззирнувся на всі боки, приміряючись до кабінету.

– Ну за посадою – це ми вирішимо, а по службі будете боротися з грабунками, будете на варті порядку! Усім, чим зможемо, ми вас забезпечимо. Талони в радянську ідальню я вам зможу хоч завтра видати, якщо погодитесь!

Самсон трохи затримався з відповіддю. У його пам'яті знову блиснула шабля, якою вбили батька, і друга шабля, що відсікла його вухо, вухо, яке лежить тепер тут, у цьому кабінеті, у верхній лівій шухляді батьківського столу. Виходило так, що сам стіл переїхав із квартири до міліцейської установи, щоб помститися за смерть господаря, щоб узяти участь у боротьбі за лад, якого тепер не було ніде, навіть у самій його, Самсона, квартирі, де лежали вкрадені та награбовані Антоном і Федором речі.

– А зброю дасте? – Він подивився на співбесідника пильно, майже вимогливо.

– Звичайно!

– Я згоден, – сказав Самсон, і тут же його губи пересохли. Захотілося чаю, уже трохи прохололого, а значить, не такого пекучого.

– Правильно, – кивнув Найден. – Зараз я принесу папір, і ми все оформимо за правилами.

– І можна буде з шухляд речі забрати?

– Це ж ваш стіл, можете забрати, можете зберігати. Тільки опечатування має товариш Пасічний зняти. Він опечатував, він і розпечатувати має.

– Надійка про вас розповідала, – всміхнувся при рукостисканні Трохим Сигізмундович, невисокий, трохи сутулий чоловік років п'ятдесяти, з животиком, заарештованим жилеткою, одягненою поверх білої сорочки, і з накинутим на плечі пледом. – У нас із донечкою дуже довірчі стосунки! Проходьте! Милочко, постав чаю! – це він уже крикнув дружині, яка тут же вибігла з кімнати, щоб виконати доручення.

Батько Надії посадив Самсона на м'який стілець, сам сів на канапу поряд.

– Вона ось-ось з'явиться, наша Надійка. До тітки побігла, тітонька тут поруч живе!

Відчуваючи за відсутності Надії обережну дистанцію з її вперше зустрінутими батьками, Самсон зволював із розмовою. Однак розумів, що мовчати неввічливо.

– Холоднувато у вас, – він роззирнувся на всі боки в пошуках грубки. Побачив її в протилежному кутку, вибудовану стовпчиком і вкриту смарагдового кольору кахлями.

– Невже у вас тепліше? – здивувався Трохим Сигізмундович і закинув на ноги бічні краї накинутого пледа. – Ми майже звикли! Але весни чекаємо з нетерпінням!

– Не тепліше, – Самсон зіщулювався, потер долоні одна об одну, немов бажаючи їх нагріти, глянув на двері, у які вийшла послана поставити чай господиня, – але весна ось-ось буде! Недарма в місті вже й сміття прибирають.

Батько Надії закивав.

– У вас дача є? – запитав.

– Дача? – здивувався запитанню Самсон. – Була, під Васильковим... Навіть не знаю, що там тепер!

– Давно не їздили?

У Самсона стислося серце. З жахом він подумав, що про літнє родинне гніздо, яким була протягом солодких років його дитинства їхня дача, він уже років зо два не згадував! Та й від батька про неї не чув після того, як удвох вони залишилися. Пригадалася тут довга дорога туди кінним екіпажем, татові списки необхідних на літнє переселення речей, галочки навпроти кожного упакованого предмета. Господи, невже начебто таке недалеко минуле може здаватися таким далеким, наче вичитав із книг, а не своїм власним?

– Давно, – Самсон кивнув.

– Щось ви посмутніли, юначе, – Трохим Сигізмундович співчутливо заглянув в обличчя гостя. – Чи розграбували її, вашу дачу?

– Навіть не знаю, що там, – зізнався Самсон і почув у власному голосі немов сльози за минулим.

– Нічого, як усе заспокоїться, поїдете, подивитесь! Океан ось може місяцями штормити, а потім усе одно настає штиль, мертву рибу на берег викидає, природа очищається і відпочиває.

Самсон посміхнувся. Мама Надії внесла чайник, заходила накривати на стіл. У коридорі зацокали про дерев'яній підлозі каблучки, і до кімнати заглянула Надія в каракулевому кошуку та з теплою хусткою на голові.

– Гості? – здивувалася вона, блиснувши очима на Самсона. – Якби я знала, я б раніше прибігла!

– Та я без попередження, – почав виправдовуватися Самсон. – Хотів новиною поділитися!

– Якою новиною? – Вона зняла хустку, повісила її акуратно на спинку стільця, розстебнула кошушок, присіла.

– На службу став, – повідомив хлопець.

– Не може бути! – сплеснула ручками дівчина. – І куди?

– До міліції, Либідський відділок.

– О! Так це у вас там поруч, на Тарасівській! І ходити на службу далеко не треба! – вона всміхнулася.

– На Тарасівській? – повторив батько Надії. Обернувся до дружини, що вже наповнювала чашки чаєм. – А пам'ятаєш, ми туди до Савельєвих у гості ходили?

– Не до Савельєвих, а до Трушкіних, – поправила дружина. – Савельєви на Назар'євській жили, а Трушкіни біля Маріїнського притулку, на Паньківській.

– Ах так! – закивав глава родини. – Усе я завжди плутаю!

Із пледом на спині перекочував Трохим Сигізмундович за стіл. Усі розсілися дружним

КОЛОМ.

Самсон, бачачи, що до чаю нічого не запропоновано, відчув легкий голод. Але тут зашуміло щось у його голові. Немов птах, ляскаючи крилами, спробував крізь оголену вушну раковину й крізь пов'язку всередину, в голову влетіти. Затулив він праву скроню долонею, звернувши на себе увагу і батька, і матері Надії.

– Рана не зажила ще? – співчутливо запитав Трохим Сигізмундович.

– Іноді болить, – відповів Самсон, опускаючи руку й ніяковіючи.

А тут знову шум почув і ніби озирнувся в пошуках того, хто цей шум виробляв. І знову зловив на собі збентежений від цікавості погляд господині.

І на фоні цього незрозумілого шуму прозвучали голосно, немов не поруч, а просто всередині його голови два постріли, від чого він підхопився й чомусь до вікна кинувся. Виглянув на вулицю з висоти другого поверху, не бачачи на ній ніякого руху і взагалі нікого.

– Ви чули? – запитав Самсон, ні до кого конкретно не звертаючись.

– Що чули? – уточнив батько.

– Постріли!

– Не було, – відповіла Надія стурбовано. – Я не чула.

У голові Самсона продовжували нагромаджуватися шуми, важко зрушили поруч меблі з протяжним скрипом по дерев'яній підлозі. Він уже почав здогадуватися, звідки все це чує. І від цього зробилося йому страшно, страшно й незручно перед сім'єю Надії.

– Вибачте, мені треба бігти! – Він повернувся до вікна спиною, подивився на двері в коридор і пройшов туди поспішним кроком. Зістрибнув по дерев'яних сходах до виходу з будинку. І по вулиці дійсно побіг, відчуваючи в ногах і силу, і втому, і намагаючись не наступати на розкидані по бруківці мерзлі окрушини сміттєвих заметів, із якими, схоже, суботник напередодні боровся по всьому місту. Після декількох хвилин бігу він зменшив мимоволі крок, відчув, що навалюється на його плечі тягар, якого йому не знести. І тут побачив попереду на узбіччі прольотку з візником. Застрибнув.

– Жени до міліції на Тарасівську! – крикнув нерухомому телепню, що сидів на передній лавці.

Той, у шапці з опущеними вухами, обернувся, і побачив Самсон його ворожі очі, і скривлений рот, і рідкувату борідку.

— Не поїду! — прошипів він. — Я свою гніду вашими талончиками з печаттю не нагодую! Мені на овес треба працювати!

Витягнув Самсон із кишені пальта «керенку»-сороковку. Товста кисть візника висунулася з довгої труби широкого рукава мішкуватої, у безлічі складок, підперезаної червоним поясом темно-синьої чумарки, вихопила «керенку», і тут же немов плечі у візника піднялися, а насправді підвів він тільки праву руку та шмагонув свою гніду, прикрикнувши: — Но! Но!

І застукали колеса дрожок по бруківці, а Самсон, намагаючись відсапатися, роззирався на всі боки і вперед теж заглядав.

Коли тільки закричав візник: «Тпру!», натягнувши поводи, а коняка ще не зупинилася, зістрибнув уже Самсон на дорогу й у відчинені двері міліцейської установи забіг. І відразу по сходах нагору, перехоплюючи лівою рукою червоні перила. Зупинився біля дверей кабінету, який йому Найдено визначив. Перед його столом ниць червоноармієць лежав. Праворуч, на підлозі, спершись спиною об низ крісла, лежав сам Найдено, прикриваючи долонею рану над серцем, через яку верхня частина френча потемніла, наситившись кров'ю. Два червоноармійця, які стояли чомусь бездіяльно зліва, покосилися на Самсона. А він кинувся до Найдено.

Конец ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию (https://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=66766913&lfrom=362673004) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.

notes

Notes

1

Абакус – рахівниця.

2

Сапокарболь – засіб від молі.